

પર્વતિથિ ક્ષાયવૃદ્ધિ

અંગે

સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ

: પ્રકાશક :

સહ્કર્મ સંરક્ષક સમિતિ

મુંબઈ-૪૦૦૦૦૪.

“णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स”
पू. आचार्यदेवश्रीमद्द्विजयदान-प्रेम-रामचंद्रसूरीश्वरेभ्यो नमः

पर्वतिथि दायवृद्धि

अंगे

सदण अने शास्त्रीय समज

पूज्यपाद परमशासनप्रभावक संघसन्मार्गदर्शक
अविच्छिन्नतपागच्छ-सामाचारी-संरक्षक, व्याख्यानवायस्पति
सुविशाण गच्छाधिपति आचार्यदेव श्रीमद् द्विजय
रामचंद्रसूरीश्वरजु महाराजनां

णे मननीय प्रवचनो

तथा

सागरानंदसूरिजु महाराजनां शास्त्रीय मंतव्यो

अने

अन्य आवश्यक पुरावाओ

सद्धर्म संरक्षक समिति, मुंणघ.

પ્રકાશક : પ્રાપ્તિસ્થાન :

નકલ : ૩૦૦૦

સંસ્કૃત સંરક્ષક સમિતિ

મૂલ્ય : રૂ. ૨૦-૦૦

C/o ૧૦૧/A, મેજેસ્ટ્રીક શોપિંગ સેન્ટર, પહેલે માળ,

ગિરગાંવ, મુંબઈ-૪૦૦૦૦૪

ફોન : ૩૮૮ ૯૮ ૨૪

ફેક્સ : ૩૬૮ ૩૮ ૮૮

આરાધના માટે તિથિ-નિર્ણયનું મહત્વ

જૈન શાસનમાં તિથિઓનું મહત્વ ઘણું જ આંકવામાં આવ્યું છે. પખ્ખી, ચોમાસી, સંવત્સરી, જ્ઞાનપંચમી આદિની આરાધના કરવાની હોય, ત્યારે તે તે નિયત તિથિએ જ કરવાનું વિધાન છે. વર્ષમાં વિશિષ્ટ આરાધના કરવાના દિવસો ઘણા આવે, એ માટે 'તિથિ'નો ખ્યાલ હોવો જરૂરી છે. એથી જ સવારે ઊઠીને અઘ્ઠા કા તિથિ: કિં કલ્યાણકમ્ ? = આજે કઈ તિથિ છે અને કયું કલ્યાણક છે ? એની વિચારણા કરવાની છે. તિથિઓનો નિર્ણય કરવા પંચાંગ જોઈએ. જૈન ટિપ્પણાનો વિચ્છેદ થયો હોવાથી ઘણા સમયથી આપણે લૌકિક ટિપ્પણાના આધારે તિથિનો નિર્ણય કરીએ છીએ. એથી સંઘમાન્ય 'જન્મભૂમિ' પંચાંગમાં આવતી તિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ યથાવત્ રાખીને જ તિથિ-નિર્ણય અને તિથિ-આરાધના કરવી જોઈએ. તિથિનો ક્ષય આવતાં તેની આરાધના પૂર્વતિથિમાં અને વૃદ્ધિ આવતાં તેની આરાધના પહેલી છોડીને બીજી તિથિમાં કરવાના વાચકવર્યશ્રી ઉમાસ્વાતિજી મહારાજનાં વચનને માન્ય રાખવામાં આવે, તો તિથિ અંગે કોઈ વિવાદ જ ઊભો રહેવા પામે નહિ અને સાચી તિથિએ સૌ કોઈ આરાધના કરી શકે.

— પરમપૂજ્ય વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વિષય	પૃષ્ઠ
● પ્રકાશકીય	I
● પૂ. આ. શ્રી વિજયરામચંદ્ર સૂ. મ.સા.નું જાહેર પ્રવચન-I	૧
● પૂ. આ. શ્રી વિજયરામચંદ્ર સૂ. મ.સા.નું જાહેર પ્રવચન-II	૩૩
● તિથિ અંગે શ્રી સાગરાનંદ સૂ. મ.સા.નું શાસ્ત્રાનુસારી મંતવ્ય	૪૪
● પરિશિષ્ટ-૧ પર્યુષણા સ્થિતિ વિચાર	૪૯
શ્રાદ્ધવિધિ	૫૧
હીરપ્રશ્નોત્તરાણિ	૫૩
સાધુમર્યાદાપટ્ટક	૫૬
સેનપ્રશ્ન	૫૬
કલ્પસૂત્ર કિરણાવલી	૫૯
કલ્પ દીપિકા	૬૦
કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા	૬૧
કલ્પકોમુદી	૬૧
પાશ્ચિક પર્વસાર વિચાર	૬૨
શાંતિસાગરજીનું હેન્ડ બિલ	૬૩
સિદ્ધચક્ર માસિક પ્રશ્નોત્તર	૬૩
પ્રશસ્તિ સંગ્રહ	૬૫
પર્યુષણ પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવત્સરી નિર્ણય	૬૫
● પરિશિષ્ટ-૨ ઐતિહાસિક સમાલોચના	૬૭
● પરિશિષ્ટ-૩ પૂ. આ. શ્રી વિજયરામચંદ્ર સૂ. મ.સા.નું મનનીય મંતવ્ય	૭૬
● પરિશિષ્ટ-૪ શ્રી ઝવેરસાગરજી મ.નું હેન્ડબિલ	૮૦
● પરિશિષ્ટ-૫ પૂ. શ્રી આત્મારામજી મ.નો અભિપ્રાય	૮૫
● પરિશિષ્ટ-૬ પૂ. શ્રી પદ્મવિજયજી મ.નો પત્ર	૮૬
● પરિશિષ્ટ-૭ પર્યુષણા વિચાર	૮૯
● પરિશિષ્ટ-૮ કુંવરજી આણંદજીનો ખુલાસો	૯૧
● પરિશિષ્ટ-૯ શ્રી ગંભીરવિજયજી મ.નો પત્ર	૯૨
● પરિશિષ્ટ-૧૦ કુંવરજી આણંદજીનો બીજો ખુલાસો	૯૭
● સત્યની આરાધના માટે સજ્જ બનો	૧૦૨
● ચાલુ વર્ષે સંવત્સરીની આરાધના ક્યારે કરવી ?	૧૦૪

સત્ય હંમેશાં જીવતું જ રહેવું જોઈએ !

પૂર્વ મહર્ષિઓના કાળમાં જૈન પંચાંગ ગણિતનો વિચ્છેદ થતાં પૂર્વ મહર્ષિઓએ અજૈન પંચાંગ ગણિતનો સ્વીકાર કર્યો. કારણ અન્યમાં પણ જે કાંઈ સારું છે, તે જૈનશાસન સિદ્ધાંતના જ બિંદુઓ છે, એવું શ્રી જિનવચન છે. 'ઉદયમિ જા તિહિ સા પમાણાં અને ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા'ના સિદ્ધાંતાનુસાર તિથિદિન નિર્ણય અને આરાધનાની પરંપરા એકસરખી ચાલી આવે છે. વિક્રમના અગ્યાર-બારમા સૈકામાં મમત્વાદિ કારણે નીકળી પડેલા અલગ અલગ ગરહોમાં એ સૈદ્ધાંતિક માન્યતા જળવાઈ નહિ અને તેમાં મતિકલ્પનાથી વિકૃતિ આવી ગઈ. પરંતુ તપાગરહ પરંપરામાં તો એ સિદ્ધાંત એકસરખો જળવાઈ રહ્યો. જગદ્ગુરુ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ પછીના થોડા સમયમાં શ્રમણસંસ્થામાં વ્યાપેલી કારમી આચારવિષયક શિથિલતાએ ધીમે ધીમે વિચાર અને પ્રરૂપણાની શિથિલતાને પણ વ્યાપક બનાવી. પરિણામે મૂળ સિદ્ધાંત માર્ગ અનેક સ્થળે અનેક રીતે રૂંધાયો. તે પૈકી જ એક રોધ તિથિ નિર્ણય-આરાધનાને પણ લાગુ પડ્યો. યતિ-શ્રીપૂજ્યોની અંધાધૂંધ પ્રરૂપણા-આચરણાએ અસત્યને જ સત્ય માનવા જનસમૂહને પ્રેર્યા. એમાંથી 'એકે કર્યુ ને બીજાએ ચલાવ્યું' જેવી અંધ પરંપરા ચાલી. સંવેગી-સુવિહિત મહાપુરુષોએ સમયે સમયે એની સામે અવાજ ઉઠાવવા ઉપરાંત ઘણું ઘણું સહન કરીને સિદ્ધાંત માર્ગને જાળવી રાખવા તનતોડ પ્રયત્નો જારી રાખ્યા. કારણ કે સત્ય સિદ્ધાંત જીવતો રહેવો જ જોઈએ. એ જીવે એમાં જ ભવ્યાત્માઓનું હિત છે. પરિણામે આજના વિષમ સંયોગોમાં પણ સિદ્ધાંત અનુસારે તિથિદિન નિર્ણય અને આરાધના કરવા ઈચ્છનાર જિનાજ્ઞા પ્રેમી તપાગરહની સામે એ વિષયક નિર્ભેજ સત્ય જીવતું ને જાગતું રહ્યું છે.

'પર્વ તિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ થાય જ નહિ - જોડીયાં પર્વ કાયમ રાખવા જ જોઈએ' જેવા અશાસ્ત્રીય તુક્કાઓને સકળ તપાગરહ ઉપર 'પરંપરા'ના નામે

ઠોકી બેસાડવા મરણીયા બનેલા વર્ગે એ અશાસ્ત્રીય અસત્યને જ સત્ય અને શાસ્ત્રાનુસારી સત્યને જ અસત્ય તરીકે પ્રચારવાનો પ્રારંભ કર્યો. એના જ એક ભાગ તરીકે કાશીના કેટલાક વિદ્વાનોને એકપક્ષીય માહિતીઓ આપીને સત્યનું નિકંદન કરતો 'શાસન જયપતાકા' નામનો એક કુટિલ ગ્રંથ બનાવી પ્રચારમાં મૂક્યો. અજૈન વિદ્વાનોના હાથે લખાયેલ એ ગ્રંથથી જૈન જનતા ભ્રમિત ન બને અને સત્ય ગૂંચળાઈ ન જાય એટલા માટે આ. શ્રી સાગરાનંદસૂરિજી મહારાજ અને પૂજ્ય આ. શ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજી મહારાજ વચ્ચે થયેલ તિથિચર્યા-વિવાદાંતે વિજયી પુરવાર થયેલા પૂજ્ય આ. શ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજી મહારાજના ગુરુદેવ ગચ્છાધિપતિ પૂજ્ય આ. શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજે જૈન શાસ્ત્ર અને સત્યથી વેગળા એવા શાસનજયપતાકાનું નિરસન કરાવવાનો નિર્ણય લીધો. એ માટે પોતાના વિદ્વાન શિષ્ય મુ. શ્રી ભાનુવિજયજી (પછીથી આ. શ્રી વિજયભુવનભાનુસૂરિજી) મહારાજને આજ્ઞા કરી. એમણે કાશીની વિદ્વત્સમિતિનો સંપર્ક કરી, તેમને બન્ને પક્ષની તમામ વિગતો પૂરી પાડી 'શાસન જયપતાકા'ની એકપક્ષીતાના પુરાવા પણ આપ્યા. જેનું અવગાહન કરતાં વિદ્વાનોને એ વાત યોગ્ય લાગી અને બન્ને પક્ષના પુરાવાઓ જોઈ-તપાસી 'અર્હત્ તિથિ ભાસ્કર' નામનો ગ્રંથ બનાવી આપ્યો.

'શાસન જયપતાકા'માં સંમતિ આપનાર વિદ્વાનોને પણ પોતાની ભૂલ સમજતાં તેની સંમતિ પાછી ખેંચી 'અર્હત્ તિથિ ભાસ્કર'ને ટેકો જાહેર કર્યો. વર્ષો બાદ 'પતાકા' કાર ચિત્રસ્વામીને પણ પોતાની ભૂલ સમજતાં તેમણે પણ તેનો જાહેર એકરાર કરી 'અર્હત્ તિથિ ભાસ્કર'ને પોતાની સંમતિ આપી.

ટોચના અજૈન વિદ્વાનો પણ માનાકાંક્ષાને આડી લાવ્યા વિના પોતાના નિર્ણિત ખ્યાલો બદલી સત્યનું સમર્થન કરી શકે છે. જ્યારે આજે માનાદિ કષાયોથી સર્વથા અળગા રહેવાની જેમની જવાબદારી છે, તે કેટલાક જૈનાચાર્યો પણ આવી સરળતા દાખવી શકતા નથી અને વધુ ને વધુ સત્ય માર્ગને રોધવાનો, અસત્યને પ્રચારવાનો જ પ્રયાસ કરી-કરાવી રહ્યા છે, તેમાં જૈનોનું ને તેમનું

પોતાનું પણ ક્યું હિત રહેલું છે, તે સમજી શકાતું નથી.

કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વર્ગને આંખ સામે લાવ્યા વિના માત્ર વીતરાગના વચનને આંખ સામે રાખીને જ આરાધના કરવાની જરૂર છે અને તેવી ઈચ્છા ધરાવતા સજ્જનો માટે સત્યની સરવાણી જીવતી ને જાગતી રહે એટલા પૂરતો જ આ પ્રયાસ છે.

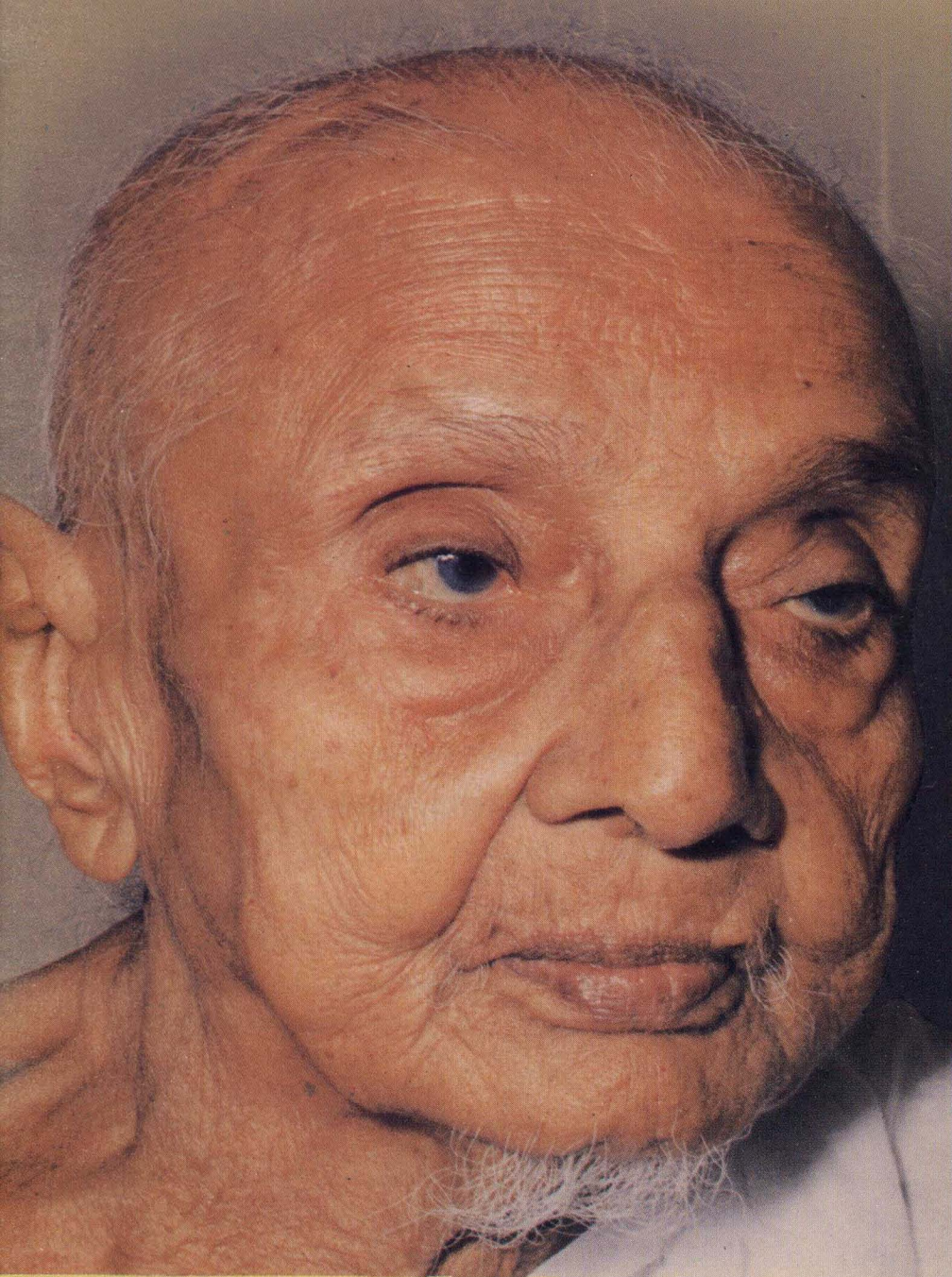
જો તમે નિખાલસ ભાવે આ પુસ્તિકાનું વાંચન કરશો તો ઉપરના પ્રત્યેક પ્રશ્નોનું વાસ્તવિક અને સચોટ સમાધાન સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકશો.

આ માટે જૈન પ્રવચન કાર્યાલય તરફથી છપાયેલ પૂ. આ. શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના તિથિ વિષયક પ્રવચન પુસ્તકનો તેમજ સંઘસ્થવિર પૂ. આ. શ્રી વિ. ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન વિદ્વાન પૂ. મુનિરાજશ્રી જનકવિજયજી મહારાજે લખેલ તેમજ સાહિત્યસેવી પૂ. આ. શ્રી વિ. જિનેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે લખેલ પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરાયો છે, તે બદલ તેઓશ્રીના અમે ઋણી છીએ.

આ પુસ્તિકામાં પૂજ્યપાદ પ્રવચનકારશ્રીના આશયથી કે શ્રી જિનાજ્ઞાથી કાંઈપણ વિપરીત છપાયું હોય તો મિચ્છા મિ દુક્કડં દઈ વિરમું છું.

સહુ સત્યની આરાધના દ્વારા પરમપદ પામો એ જ પ્રાર્થના.

— પ્રકાશક

**पूज्यपाद गच्छाधिपति, व्याख्यान वाचस्पति
आचार्य देव श्रीमद् विजय रामचन्द्रसूरीश्वरशु महाराज**

કરાવ્યાનો દિવસ, આ બધા વિશિષ્ટ આરાધના કરવાના દિવસો છે. એ માટે તિથિ જોઈએ. શ્રાવક પ્રભાતે ઊઠીને શુભ વિચારણા કરે તેમાં 'અદ્ય કા તિથિઃ કિં કલ્યાણકમ્ ?' આજે કઈ તિથિ, કયું કલ્યાણક ? એ પણ હંમેશા વિચારવાનું છે અને પછી તે તે તિથિને અનુરૂપ આરાધના કરવા તેણે ઉદમ કરવાનો છે.

લૌકિક પંચાંગની સ્વીકાર્યતા :

તિથિઓનો નિર્ણય કરવા માટે પંચાંગ જોઈએ. જૈન ટીપ્પણાનો વિચ્છેદ થયો હોવાથી ઘણા સમયથી લૌકિક ટિપ્પણાના આધારે આપણે તિથિનો નિર્ણય કરીએ છીએ.

આપણે ત્યાં 'અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ' ગ્રંથનું વાંચન કરવારા ઘણા છે. એ 'અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ' ગ્રંથના રચયિતા પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી મુનિસુંદરસૂરીશ્વરજી મહારાજ છે. તેઓશ્રીની સેવામાં રહેલા પંડિત શ્રી હર્ષભૂષણ ગણિવરજીએ સં. ૧૪૮૬ની સાલમાં 'શ્રી પર્યુષણા સ્થિતિ વિચાર' નામક ગ્રંથ રચ્યો છે.

એ ગ્રંથમાં તેઓશ્રી સ્પષ્ટ જણાવે છે કે :

વિષમકાલાનુભવાઙ્ગૈનટિપ્પનકં વ્યવચ્છિત્રં, તતસ્તત્રભૃતિ ખણ્ડિત-સ્ફુટિત-તદુપર્યઘ્મી-ચતુર્દશ્યાદિકરણે તાનિ સૂત્રોક્તાનિ ન ભવન્તીત્યાગમેન લોકૈશ્ચ સમં પરં વિરોધં વિચાર્યં સર્વપૂર્વગીતાર્થસૂરિભિરાગમમૂલમિદમપીતિ, પ્રતિષ્ઠા-દીક્ષાદિ-સર્વકાર્ય-મુહૂર્તેષુ લૌકિકટિપ્પનકમેવ પ્રમાણીકૃતં;

“સુનિશ્ચિતં ન: પરતન્ત્રયુક્તિષુ, સ્ફુરન્તિ યા: કાશ્ચન સૂક્તિસંપદ: ।

તવૈવ-તા: પૂર્વમહાર્ણવોદ્ધતા, જગુ: પ્રમાણં જિનવાક્યવિપ્રુષ: ॥”

इति श्री सिद्धसेनदिवाकरवचनात् । अतः सांप्रतगीतार्थसूरिभिरपि तदेव प्रमाणीक्रियमाणमस्ति ॥

— પર્યુષણાસ્થિતિવિચાર ॥

ભાવાર્થ :- વિષમ કાળના પ્રભાવથી જૈન ટીપ્પણાનો વિચ્છેદ થયેલો છે. ત્યારથી ભાંગેલ તૂટેલ તે ટીપ્પણા ઉપરથી આઠમ, ચૌદશ આદિ કરવાથી તે સૂત્રોક્ત થતી નથી, એમ આગમ અને લોકની સાથે બહુ વિરોધનો વિચાર કરીને સર્વ પૂર્વ ગીતાર્થ આચાર્યદેવોએ “આ પણ આગમના મૂળવાળું છે.” એમ પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા આદિ સર્વ કાર્યોના મુહૂર્તોમાં લૌકિક ટીપ્પણું જ પ્રમાણ કર્યું છે.

ગયાં. જે કાંઈ બચ્યું તે સાગરમાંથી બિંદુ જેટલું છે, દુષ્કાળે મહાપુરુષોની શક્તિ ક્ષીણ કરી નાંખી. ઘણું શ્રુત વિસરાયું. કેટલું નાશ પામ્યું તેનો કોઈ હિસાબ નથી. જે કાંઈ રહ્યું તે મહાપુરુષોએ ભેગા થઈ સંગ્રહીત કર્યું. તેમાં મતભેદવાળી વાતો આવી તો તેને પણ પાઠાંતર તરીકે સંગ્રહીત કરી. આમ અગીયાર અંગો સુધી તૈયાર કરી પૂર્વ મહાપુરુષોએ આપણા સુધી પહોંચાડ્યું. આ તેમનો જેવો તેવો ઉપકાર નથી. જે શ્રુત નાશ પામ્યું, તેમાં જૈન પંચાંગનો પણ વિચ્છેદ થઈ ગયો.

સભા : ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામી હતા ત્યારે જૈન પંચાંગ હતું ?

ઉત્તર : હા જરૂર હતું. ન હોય તો વિચ્છિન્ન કહેવાય નહીં.

આગમની સાક્ષી છે કે ઈતરમાં જે સાચી વાત હોય, સારી વાત હોય તો તે સ્વીકારવી. એ વ્યાયે આપણે લૌકિક પંચાંગનો સ્વીકાર કર્યો. તેમાં જે જે માસ કે તિથિની વૃદ્ધિ આવે તેનો તે પ્રમાણે સ્વીકાર કરીને જ આરાધનાની વ્યવસ્થા શાસ્ત્રાનુસારે કરવાની હોય. જૈન પંચાંગમાં પોષ અને આષાઢની જ વૃદ્ધિ આવતી. આમાં લૌકિક ટીપ્પણમાં તે સિવાયના મહિનાની પણ વૃદ્ધિ આવે છે. સૌ તે રીતે માન્ય રાખે છે. વિ. સં. ૨૦૨૦માં પણ માગશર મહિનાનો ક્ષય આવ્યો હતો, જે આપણે માન્ય રાખ્યો હતો.

વધેલા માસ કે તિથિ કાલચૂલા ગણાય :

પંડિત શ્રી હર્ષભૂષણ ગણિવરશ્રી “શ્રી પર્યુષણા સ્થિતિ વિચાર” ગ્રંથમાં તદ્દુપરાંત ફરમાવે છે કે :-

“યો યત્ર માસો યત્ર તિથિર્યદ્ નક્ષત્રં વા વર્દ્ધન્તે તાનિ તત્રૈવ મુચ્યન્તે” ઇતિ હિ સર્વ-પ્રસિદ્ધ-વ્યવહારઃ ॥

“જ્યાં જે માસ, તિથિ યા નક્ષત્ર વધ્યાં હોય તે ત્યાંજ છોડી દેવાય છે. એજ સર્વ પ્રસિદ્ધ વ્યવહાર છે.”

વધેલ તિથિ કે માસને કાલચૂલા તરીકે ગણીને બહાર મૂકી દીધાં છે.

વધેલા અધિક માસમાં કોઈ પણ વિશિષ્ટ કાર્ય કરવાની મનાઈ કરી છે.

વધેલા અધિક માસને ‘ફલ્ગુ માસ’ પણ કહ્યો છે. એ માસમાં કોઈ સારૂં કાર્ય ન થાય, એજ રીતે વધેલી-અધિક તિથિએ પણ કોઈ વિશિષ્ટ કાર્ય ન થાય.

વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે પહેલી ચૌદશને તજીને બીજી ચૌદશને ગ્રહણ કરવી. દિવસની ગણતરીમાં તો ચૌદશ કે અવ્ય તિથિની વૃદ્ધિથી સોળ દિવસ પણ પંદર જ ગણાય છે. એ રીતે (ચૌદશાદિનો) ક્ષય હોય ત્યારે ચૌદ દિવસ પંદર જ જાણવા તેમ અહીં પણ જાણવું.

આ ટીકામાં ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજીએ અધિક માસને નપુંસક માસ કહ્યો છે.

તિથિની વૃદ્ધિ અને ક્ષય એટલે શું ?

આ પ્રમાણે તિથિ, માસ વગેરેનો નિર્ણય વિ. સં. ૨૦૧૩ સુધી જોધપુરી ચંડાંશુચંડુ પંચાંગ પ્રમાણે થતો. પણ વિ. સં. ૨૦૧૪થી જ્યારે સકળ શ્રી જૈનસંઘે સર્વાનુમતે ‘જન્મભૂમિ’ પંચાંગનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારથી તે પંચાંગને આધારે તિથિ આદિના નિર્ણયો થાય છે.

વિશેષમાં “શ્રી પર્યુષણા સ્થિતિ વિચાર”માં જણાવ્યું છે કે –

न हि क्वापि निर्मूलमुच्छिन्नं वस्तु व्यवहारघटनायां पटु दृष्टं, अतो लौकिकटिप्पनकाभिप्राय एवानुसरणीयस्तथा च सति –

ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા ।

શ્રી વીરમોક્ષકલ્યાણં, કાર્ય લોકાનુગૈરિહ ૧૧૧ ।

અત્ર પ્રસિદ્ધયા શ્રીઉમાસ્વાતિવાચકનિર્દિષ્ટો વ્યાકરણોક્તાઽપવાદસૂત્રવદૌદ-યિકતિથ્યપવાદરૂપૈતત્ શ્લોકોક્તવિધિરપિ ‘લોગવિરુદ્ધઞ્ચાઓ’ ઇત્યાગમાલ્લોક-વિરુદ્ધત્યાગકૃદ્ધિઃ વિદ્વદ્ધિરુરરીકાર્યઃ ।

ભાવાર્થ : “નિર્મૂળ ઉચ્છિન્ન થયેલી વસ્તુ ક્યાંય પણ વ્યવહાર કરવાને સમર્થ થતી નથી. એથી લૌકિક ટીપ્પણાનો અભિપ્રાય જ અનુસરવો જોઈએ. એમ હોવા છતાં વ્યાકરણના અપવાદસૂત્રની માફક (પૂર્વધર) પૂ. શ્રી ઉમાસ્વાતિજી મહારાજે જણાવેલ ઔદયિક તિથિના અપવાદરૂપ આ શ્લોકમાં જણાવેલ તિથિનો ક્ષય આવતાં તેની આરાધના પૂર્વ તિથિમાં અને વૃદ્ધિ આવતાં તેની આરાધના પહેલી છોડીને બીજી તિથિમાં તેમજ શ્રી વીર નિર્વાણ કલ્યાણક લોક-દિવાળી અનુસાર કરવાનો વિધિ પણ

ભીંતીયાં પંચાંગે જ મોટી ગરબડ ઊભી કરી છે :

એટલે સમજી લેવાનું કે, જ્યાં દિવસ લખે ત્યાં તિથિ માનીને ચાલવાનું. બે બીજ, બે પાંચમ, બે આઠમ, બે અગીયારસ, બે ચૌદશ, બે પુનમ અને બે અમાસ પણ આવે.

વૃદ્ધિ તિથિમાં પહેલી તિથિ નકામી છે.

પહેલાં તો, તિથિ માટે સાધુ મહારાજને પૂછીને કરવાનો રિવાજ હતો, તેથી આવી ગરબડને અવકાશ ન હતો, આરાધકો કોઈપણ સાધુ મહારાજને પૂછી જોતા. પછી તિથિની આરાધના કરતા.

પણ બધી ગરબડ ભીંતીયાં પંચાંગે જ ઊભી કરી છે. ભીંતીયું પંચાંગ સર્વ પ્રથમ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ પ્રગટ કર્યું હતું. એના પ્રણેતા હતા ભાવનગરના શ્રાવક શ્રી કુંવરજી આણંદજી. તેઓ ગામડામાં રહેતા જૈનોને દૃષ્ટિ સામે રાખી આ પંચાંગ તૈયાર કરતા હતા. જેથી એમને કોઈ તિથિની આરાધનામાં ગરબડ ન થાય.

ગામડાવાળાની સરળતા ખાતર ભીંતીયા પંચાંગમાં બે આઠમ વગેરે આવે ત્યારે તેને બદલે બે સાતમ અને આઠમ વગેરેના ક્ષય પ્રસંગે સાતમ વગેરેનો ક્ષય છપાવવાની ખોટી પદ્ધતિ શરૂ કરી, એટલે તે ખોટી રૂઢી પકડાઈ ને ચાલી પડી. વર્ષો બાદ આનાથી ઊભી થતી અવ્યવસ્થા સામે શ્રી કુંવરજીભાઈનું જ ધ્યાન ખેંચાયું અને તેમણે તે માટે યોગ્ય વિચારણા કરી. આ ક્ષતિ દૂર કરવા શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં સંઘનાયકોનું ધ્યાન પણ દોર્યું, કમનસીબે કોઈએ તે બાબતમાં ધ્યાન આપ્યું નહીં. (જુઓ પરિશિષ્ટ-૮-૯-૧૦)

પર્યુષણા પર્વમાં આપણે ત્યાં કલ્પસૂત્ર વંચાય છે. શ્રી કલ્પસૂત્ર પર ઘણી ટીકાઓ છે. તેમાં સુબોધિકા ટીકા પ્રમાણમાં નાની અને સરળ છે. જે પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજની રચેલી છે ને દર પર્યુષણામાં પ્રધાનપણે એ રૂઢ બની છે અને વંચાય છે. તેમાં આઠ વ્યાખ્યાન ટીકા સહિત વંચાય છે અને તેમાં નવમું સામાચારીનું વ્યાખ્યાન અને એની ટીકા વાંચતાં સાડા ચાર કલાક જોઈએ. ઘણા લોકો એટલો સમય ખેંચી શકે તેમ હોતા નથી; એથી એ નવમું વ્યાખ્યાન મૂલ જ વંચાય છે.

* પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ૯

મૂર્ખ લોકોના કાનમાં ઈરાદાપૂર્વક ઝેર રેડાયું છે :

તમારામાં અને અમારામાં આજે એટલો પ્રમાદ આવી ગયો છે પણ જો નવમા સામાચારી વ્યાખ્યાનની ટીકા આજે વ્યાખ્યાનમાં વંચાતી હોત તો બે ચૌદશ આવે જ નહિ, બે પાંચમ આવે જ નહિ એવું અમી (?) (ઝેર) મૂર્ખ લોકોના કાનમાં ઈરાદાપૂર્વક જે રેડવામાં આવ્યું છે, તે રેડી શકાત નહિ અને તો આ રગડો આજે જે ઉભો થયો છે, તે ઉભો થવા પામત નહિ.

કલ્પસૂત્ર પરની ટીકાઓમાં શું જણાવાયું છે ?

ઉપાધ્યાયજી શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજની ટીકામાં તેમજ બીજી અનેક ટીકાઓમાં સ્પષ્ટપણે એમ જણાવાયું છે કે - જ્યારે બે ભાદરવા આવે ત્યારે બીજા ભાદરવામાં પર્યુષણા પર્વની આરાધના કરવી. (ખરતરગચ્છ વગેરેમાં પહેલા ભાદરવામાં પર્યુષણા થતાં હતાં.) જેમ બે ચૌદશ આવે ત્યારે પહેલી ચૌદશ છોડીને બીજી ચૌદશમાં પાક્ષિક કરાય છે, તેમ. તે મૂળપાઠ આ પ્રમાણે છે.

“ભાદ્રપદવૃદ્ધૌ પ્રથમો ભાદ્રપદોऽપિ અપ્રમાણમેવ યથા ચતુર્દશીવૃદ્ધૌ પ્રથમાં ચતુર્દશીમવગણ્ય દ્વિતીયાયાં ચતુર્દશ્યાં પાક્ષિકકૃત્યં ક્રિયતે તથાઽત્રાપિ”

(કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા : રચયિતા : પૂ. ઉપા. શ્રી વિનયવિજયજી મ. રચના સં. ૧૬૮૬, પ્રકાશક : દેવચંદ લાલભાઈ, વિ. સં. ૧૯૬૩, પા. ૫૨૭ : નવી પોપટલાલ ધારશીભાઈ વાળી આવૃત્તિ. સંશોધક : સાગરાનંદસૂરિજી મ., પા. ૧૭૪)

આ જ રીતે ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી મ.ની કલ્પસૂત્ર ઉપરની ‘કિરણાવલી’ ટીકામાં પણ આ જ વાત સ્પષ્ટપણે જણાવી છે, તેઓ પણ ‘સામાચારીના નવમા વ્યાખ્યાનમાં જણાવે છે કે,

“પાક્ષિકપ્રતિક્રમણં તચ્ચ ચતુર્દશ્યાં નિયતં સા ચ યદ્યભિવર્દ્ધિતા તદા પ્રથમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાઽધિકર્તવ્યા દિનગણનાયાં ત્વસ્યા અન્યાસાં વા વૃદ્ધૌ સમ્ભવન્તોઽપિ ષોડશદિનાઃ પચ્ચદશૈવ ગણ્યન્તે એવં ક્ષીણાયાં ચતુર્દશાપિ દિનાઃ પચ્ચદશૈવ બોધ્યમ્”

(પા. ૧૩૮)

(ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિ વિરચિત કલ્પસૂત્ર કિરણાવલી, રચના : વિ. સં. ૧૬૨૮, પ્રકાશક : શ્રી આત્માનંદ સભા, ભાવનગર. પ્રકાશન : સંવત વિ. સં. ૧૯૭૮)

૧૦ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ

ભાવાર્થ : ‘પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ ચૌદશના દિવસે નિયત છે, તે ચૌદશની જ્યારે વૃદ્ધિ આવે ત્યારે પહેલી ચૌદશને ત્યજીને બીજી ચૌદશને ગ્રહણ કરવી. દિવસની ગણતરીમાં તો ચૌદશ કે અન્ય તિથિની વૃદ્ધિથી સોળ દિવસ પણ પંદર જ ગણાય છે. એ રીતે ચૌદશ આદિ તિથિઓનો ક્ષય હોય તો ચૌદ દિવસ પંદર જ ગણવા-જાણવા.’

કલ્પસૂત્ર પર ‘કલ્પદીપિકા’ નામની ટીકા પૂ. જગદ્ગુરુશ્રી હીરસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય મહોપાધ્યાયજી શ્રી વિમલહર્ષ ગણિવરના શિષ્ય પંડિતપ્રવર શ્રી જયવિજયજી મહારાજે રચેલી છે.

તેમાં પણ તેઓશ્રી સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે -

“અત एवास्तामन्योऽभिवर्द्धितो मासः भाद्रपदवृद्धौ प्रथमभाद्रपदोऽपि पर्युषणाकृत्येषु अनधिकृत एव अभिवर्द्धिततिथिरिव तदीयकृत्येषु इति । तथाहिविवर्द्धितं हि पाक्षिककृत्यं पाक्षिकप्रतिक्रमणं तच्च चतुर्दश्यां नियतं सा च यद्यभिवर्द्धिता तदा प्रथमां परित्यज्य द्वितीयाऽङ्गीकार्या दिनगणनायां त्वस्या अन्यासां च वृद्धौ सम्भवन्तोऽपि षोडश दिनाः पञ्चदशैव गण्यन्ते । एवं क्षीणायामपि चतुर्दशादितिथौ पञ्चदशैव बोध्यम्”

(કલ્પદીપિકા : નવમ ક્ષણ: પાનુ-૪, રચનાકાલ. વિ. સં. ૧૬૭૭ : પ્રકાશક : પં. મફતલાલ ઝવેરચંદ, વિ. સં. ૧૯૯૧)

ભાવાર્થ : “આ કારણે અન્ય વૃદ્ધિ પામેલા મહિનાની વાત જવા દો, પણ ભાદરવાની વૃદ્ધિમાં પ્રથમ ભાદરવો પણ પર્યુષણના કાર્યો માટે યોગ્ય નથી જ, તેના કાર્યો માટે તે યોગ્ય ન ગણાય. જેમ વૃદ્ધિ પામેલી પ્રથમ તિથિ તેના કાર્યો માટે યોગ્ય ગણાતી નથી. તે આ રીતે પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ કે જે ચૌદશના નિયત છે, તે જ્યારે ચૌદશની વૃદ્ધિ થાય, ત્યારે પ્રથમ ચૌદશને તજીને બીજી ચૌદશ ગ્રહણ કરવી. દિવસની ગણતરીમાં તો ચૌદશ કે બીજી તિથિની વૃદ્ધિથી સોળ દિવસ પણ પંદર જ ગણાય છે. એ રીતે ચૌદશ આદિ તિથિઓનો ક્ષય હોય ત્યારે દિવસ તો પંદર જ જાણવા.”

—પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ— ૧૧

એટલે કે, ચૌદશના ક્ષયે તેરસમાં તેનું કાર્ય થતું હોવાથી તેમ જ તેની સમાપ્તિ તેરસમાં થતી હોવાથી તે તેરસરૂપ પૂર્વતિથિ જેમ તેરસ નામથી ઓળખાય છે, તેમ તે ચૌદશ નામથી પણ ઓળખાય છે.

પૂનમના ક્ષયમાં ને કલ્યાણક તિથિમાં શું કરવું ?

આ બધી ચર્ચા ચાલતાં વાદી શંકા કરે છે કે,

“નન્દેવં પૌર્ણમાસીક્ષયે ભવતામપિ કા ગતિશ્ચેત્ અહો તવ વિચારચાતુરી, યતસ્તસ્યાં ચતુર્દશ્યાં દ્વયોરપિ વિદ્યમાનત્વેન તસ્યાપ્યારાધનં જાતં ભવતિ ।”

(મુદ્રિત પ્રત પા. ૫)

ભાવાર્થ : વાદીની શંકા છે કે, જ્યારે પૂનમનો ક્ષય હોય ત્યારે શી વ્યવસ્થા થશે ? તેનો ઉત્તર ગ્રંથકાર આપે છે કે, ‘શું તમારી આ વિચારચાતુરી ! કેમકે તેવા પ્રસંગે તો અમારે ચૌદશના દિવસે બંને તિથિઓ-એટલે ચૌદશ અને પૂનમ વિદ્યમાન હોવાથી પૂનમના ક્ષય પ્રસંગે ચૌદશના દિવસે પૂનમનું પણ આરાધન થઈ જ ગયું.’

કલ્યાણક તિથિને અંગે પણ જ્યારે બે કલ્યાણક તિથિ સાથે હોય અને પછીની કલ્યાણક તિથિનો ક્ષય હોય, આ રીતનો પ્રસંગ આવે ત્યારે શું થાય ? તે માટે તત્ત્વતરંગિણીકાર ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ જણાવે છે કે -

“હ્યતો હ્યસ્માકમગ્રેતન-કલ્યાણક-તિથિપાતે પૂર્વકલ્યાણકતિથૌ દ્વયોરપિ વિદ્યમાનત્વાદિષ્ટાપત્તિરેવોત્તરમ્ ।”

(મુદ્રિત પ્રત પા. ૬)

ભાવાર્થ : જેમ ક્ષય પ્રસંગે પૂર્વની તિથિમાં પાછળની તિથિની સમાપ્તિ હોવાથી તે પૂર્વની તિથિમાં બહેયની આરાધના થઈ જાય છે. એમ માનનારા અમારા મતથી તો જ્યારે પછીની-અલગની કલ્યાણક તિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વની કલ્યાણક તિથિમાં બે તિથિઓ વિદ્યમાન હોવાથી તે દિવસે બહેયની આરાધના થઈ જાય છે, ને તે અમને ઈષ્ટ જ છે.”

(તત્ત્વતરંગિણી)

‘જ્યારે તિથિની વૃદ્ધિમાં પૂર્વ તિથિમાં તે તિથિ સંપૂર્ણ છે, માટે પૂર્વ તિથિમાં તે તિથિની આરાધના કરવી પણ ઉત્તર તિથિમાં તેની આરાધના ન કરવી.’ - આમ કહેનારને ઉદેશીને ‘તત્ત્વતરંગિણી’માં સ્પષ્ટપણે જવાબ આપતાં

—*—પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ—*— ૧૫

હાનિમાં કઈ તિથિને ગ્રહણ કરવી ? અને કઈ તિથિ છોડી દેવી ?
એવી શંકાક્રાંતિ તાપથી તપેલા ભવ્ય જીવોને પ્રીતિને કરનાર છે.”

(પ્રકાશક : ઋષભદેવ કેસરીમલજી પેઢી-રતલામ. સંશોધક-સંપાદક :
સાગરજી મહારાજ, પ્રકાશન : સમય વિ. સં. ૧૯૮૦)

સૂર્યોદય સમયે જે તિથિ હોય તે જ પ્રમાણ :

વિ. સં. ૧૭૩૧માં મહોપાધ્યાય શ્રી માનવિજયજી ગણિવરે રચેલા અને
મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે સંશોધિત કરેલા ‘શ્રી ધર્મસંગ્રહ’
ગ્રંથમાં જણાવ્યું છે કે -

“તિથિશ્ચ પ્રાતઃ પ્રત્યાઘ્યાનવેલાયાં યા સ્યાત્ સા પ્રમાણં,
સૂર્યોદયાનુસારણૈવ લોકેડપિ દિવસાદિવ્યવહારાત્ । આહુરપિ -

ચાઉમાસિઅ વરિસે, પક્ષિઅ પંચદ્રમીસુ નાયવ્વા ।
તાઓ તિહિઓ જાસિં, ઉદેડૂ સૂરો ન અળ્ળાઓ ॥૧॥

પૂઆ પચ્ચક્ષાણં, પઢિક્કમણં તહ ય નિયમગ્ગહણં ચ ।
જીએ ઉદેડૂ સૂરો, તીએ તિહિએ ઉ કાયવ્વં ॥૨॥

ઉદયંમિ જા તિહિ, સા પમાણમિઅરીડૂ કીરમાણીએ ।
આણાભંગણવત્થા, મિચ્છન્ત વિરાહણં પાવે ॥૩॥

પારાશરસ્મૃત્યાદાવપિ -

આદિત્યોદયવેલાયાં, યા સ્તોકાપિ તિથિર્ભવેત્ ।
સા સંપૂર્ણેતિ મંતવ્યા, પ્રભૂતા નોદયં વિના ॥૧॥

ઉમાસ્વાતિવચઃ પ્રઘોષશ્રૈવં શ્રૂયતે -

ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા ।
શ્રીવીરમોક્ષનિર્વાણં, કાર્યં લોકાનુગૈરિહ ॥૧॥

ભાવાર્થ : પ્રાતઃકાળમાં પર્યક્ર્મ્માણુ વખતે જે તિથિ હોય તે તિથિ
પ્રમાણુ કરાય છે. લોકમાં પણ સૂર્યોદયના અનુસારે જ દિવસ-તિથિ
આદિનો વ્યવહાર છે. કહ્યું છે કે -

પાડવા માટે આ વાત થતી નથી. તેમ જ કોઈનું અહિત થાય કે કોઈનું ભૂંડું થાય તે માટે પણ આ વાત થતી નથી. ભગવાનની વાત કહેનાર કોઈનું ભૂંડું કદી ઈચ્છી શકે જ નહીં, સઘળાનું હિત હેયામાં રાખીને જ આ વાતો કહેવાય છે.

એ સદંતર ખોટું અને ઉપજાવી કાઢેલું છે !

મારે તમને એક મહત્ત્વની વાત કરવી છે. હું. સં. ૧૯૬૯માં સાધુ થયો. પરંતુ તિથિનો ઝઘડો જૈન સંઘમાં ઠેઠ ૧૯૨૯થી ચાલે છે. એમ મને જાણવા મળ્યું. સં. ૧૯૨૯ પછી સં. ૧૯૩૫ અને સં. ૧૯૫૨માં પણ આ ઝઘડો હતો. એટલે મારી દીક્ષા પહેલાનું આ ચાલે છે. પૂ. બાપજી મહારાજ (પૂ. સંઘસ્થવિર આ. મ. શ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરિજી મ.) આ બધું જાણતા હતા. તેમણે અમને કહ્યું, ત્યારે અમે આ જાણ્યું.

હું તો ઠેઠ સં. ૧૯૮૯ સુધી તિથિમાં સમજતો ન હતો. પણ મારા પરમ ગુરુદેવ (પૂ. આ. ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ) કહેતા અને તેમની આજ્ઞા મુજબ અમે આરાધના કરતા. અમને તે વખતે એ જાણવાની અને સમજવાની જરૂર પણ નહોતી જણાઈ. પણ મારા પરમ ગુરુદેવે કહેલું કે, 'તમારે હવે આ બધું જાણવું પડશે, હું હવે ઝાઝો કાળ નથી અને ભવિષ્યમાં તમારે જરૂર પડશે.' એટલે આ બધી વાત પૂ. પરમ ગુરુદેવ આ. મ. શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજે કહી છે.

સંવત્-૧૯૯૧માં હું રાધનપુર ગયો અને ત્યાં ચોમાસું કર્યું. સંવત્-૧૯૯૨ના મહા મહિનામાં પરમ ગુરુદેવ પૂ. આ. ભ. શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મ. કાળધર્મ પામ્યા.

માટે જેઓ એમ કહે છે કે, આ ઝઘડાના-વિવાદના અમે જ ઉત્પાદક છીએ તે સદંતર ખોટું અને ઈરાદાપૂર્વક ઉપજાવી કાઢેલું છે.

પૂ. બાપજી મહારાજે આ બાબતમાં ખુલાસો કર્યો છે. એ ખુલાસો હું તમને પછી વાંચી સંભળાવીશ. પણ એ ખુલાસો ઘરડા માણસ કરે એવો ખુલાસો છે. બાપજી મહારાજે જે કહ્યું તેવું તો અમારાથી બોલી પણ ન શકાય. એ તો એ જ વૃદ્ધ મહાપુરુષ બોલી શકે. પૂ. બાપજી મહારાજે જે ખુલાસો કરેલો તેના સાક્ષી ઘણા સાધુ-સાધ્વીઓ અને મુનિશ્રી (હાલ આચાર્યશ્રી) ભદ્રંકરવિજયજી છે, આ વૃદ્ધ મહાત્મા તે વખતે વિદ્યમાન ન હોત તો ભારે અનર્થ થાત.

‘પ્રતિમાશતક’ ગ્રંથ જ્યારે તેઓશ્રી લખતા હતા ત્યારે તેનાં પાનાં લખીને તેઓશ્રી ગોચરી જાય અને પાછળથી તે લખાણ વિરોધીઓ સળગાવી નાંખે. એક ભક્ત શ્રાવકે તેમને વિનંતી પત્ર લખી જણાવ્યું કે, ‘ભગવંત ! હવે બસ રાખો. આપના પ્રયાસોનું કાંઈ ફળ આવતું નથી અને અશાંતિની આગ વધી રહી છે.’ ત્યારે તે ભક્ત શ્રાવકને પૂ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજે જણાવ્યું છે કે, ‘ભગવાનના શાસનના સત્યોને પ્રગટ કરતાં કરતાં અશાંતિના દાવાનળમાં સળગી મરવું એમાં જ પરમ શાંતિ છે.’ આ જવાબ વાંચીને પેલો ભક્ત પણ અપૂર્વ આનંદમાં આવી ગયો.

આ મહાપુરુષે આ બધી વેદના તેમના ૧૨૫-૧૫૦-૩૫૦ ગાથાના સ્તવનમાં ઠાલવી છે. એની કડીએ કડીએ તેમનાં હૈયાનું દુઃખ વ્યક્ત થાય છે અને શાસનના સત્યોનો અપલાપ કરનારાઓનો સિદ્ધાંતની સાક્ષીએ નિડર પ્રતિકાર તે સ્તવનમાં નજરે ચડે છે.

એવો એ કાળ હતો. તેમાં આ બધી ગરબડો ચાલી પડી છે, તેને અમે અંધારયુગ કહીએ છીએ.

વિ. સં. ૧૯૫૨ની સાલમાં શું થયું ?

હવે પાછા સં. ૧૯૫૨ની વાત પર આવીએ. ‘જૈનધર્મ પ્રકાશ’માં ચોથ-પાંચમ ભેળા લખ્યા. તે વખતે ભાવનગરથી પૂ. પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ અમદાવાદના કોઈ શ્રાવક ઉપર પત્ર લખેલો. તેમાં જણાવેલ કે -

“સં. ૧૯૨૯ની સાલમાં તથા સં. ૧૯૩૦ની સાલમાં પર્યુષણ મધ્યે એકમની તથા ચોથની હાનિ આવી હતી. તે ઉપરથી સં. ૧૯૩૦ની સાલમાં ચોથની હાનિના લીધે જે ત્રીજનું સંવત્સરી પર્વ ક્યો હતો તે ખૂલી રીતે વાજબી જ હતો, પણ આ પર્યુષણમાં ચોથની હાનિ નથી. પાંચમની હાનિ છે. તેથી ત્રીજની હાનિ ગણાવી, તે ઘણા વિચાર ભરેલી છે. પ્રથમ તો તિથ્યંતર છે, બીજું - ચોથ તિથિ સાબૂત છે, ત્રીજું-ત્રીજ તે બીજ પર્વને ઓળંગી રહી છે. પંચમી પર્વને દૂર છે, ચોથની સંવત્સરી તે પંચમી પર્વને નજીક કાલિકસૂરિ મહારાજે આચરેલી છે.”

(- ૧લા પત્રમાંથી)

વિ. સં. ૧૯૬૧માં પાછો એવો જ સંવત્સરીનો પ્રશ્ન આવ્યો. આ વખતે શ્રી સાગરજી મહારાજ પાણ ઢીલા પડ્યા. એમણે કહ્યું કે, “આખો સંઘ ગાંડો થયો છે. હું એકલો રહી શકું તેમ નથી.” સૌની સાથે ભળી ગયા અને ઉદ્યાત્ ચોથની સંવત્સરી કરી.

ફરી ૧૯૮૮માં એનો એ જ પ્રસંગ આવ્યો. આ વખતે વળી સુરતમાં શ્રી સાગરજી મહારાજ જુદા પડ્યા. બીજો પાણ અલ્પ વર્ગ તેમની સાથે આ વખતે ભળ્યો.

આ. શ્રી વિ. નીતિસૂરિજી મહારાજે શું જણાવ્યું હતું ?

આ વખતે (વિ. સં. ૧૯૮૮માં) તીર્થોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરિજી મ. ની આજ્ઞાથી એમના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી દયાવિજયજીએ ‘પર્યુષણ પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવત્સરી નિર્ણય’ નામની પુસ્તિકા બહાર પાડી તેમાં એમ જણાવ્યું કે –

“આ વખતે જોધપુરી પંચાંગમાં ભા. સુ. ૪ (ચોથ) પછીની સુદી-પનો ક્ષય છે અને પાંચમ એ પર્વતિથિ છે. તે સંબંધમાં શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકના વચનો શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે :- ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વની તિથિ કરવી અને વૃદ્ધિ હોય તો પછીની તિથિ કરવી. એટલે જ્યારે તિથિની હાની ને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે ઉપરના નિર્ણયને અનુસરી તિથિ સંબંધી ધર્મકૃત્યો કરવાં. એટલે પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વની તિથિએ એ પર્વ સંબંધી બધાં કૃત્યો કરવાં અને વૃદ્ધિ હોય તો પછીની તિથિએ કરવાં.”

“હવે આ વખતે ભાદરવા સુદી પાંચમનો ક્ષય છે. પાણ પાંચમ પર્વતિથિ હોવાથી તેનો ક્ષય ન થાય માટે તેનું કાર્ય ભાદરવા સુદિ ચોથે કરવું જોઈએ અને ભાદરવા સુદી ચોથ સૂર્યોદય સમયથી માંડી ચાર ઘડી અને એક પળ સુધી હોવાથી અને તે પ્રધાન વાર્ષિક (પર્વ) રૂપ હોવાથી તેનું કૃત્ય પાણ ચતુર્થીએ કરવું જોઈએ. એટલે વાર્ષિક પર્વના કૃત્યમાં પંચમીના કૃત્યનો સમાવેશ થાય.”

આ મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજને ઓળખવા જેવા છે. જગદ્ગુરુશ્રી હીરસૂરિજી મહારાજના એ મોટા ગુરુભાઈ થાય. વિદ્વાન ઘણા, પણ સ્વભાવે કડક હતા. તેથી પૂ. આ. મ. શ્રી દાનસૂરિજી મહારાજે તેમની પાટે શ્રી હીરસૂરિજી મ.ને સ્થાપ્યા. આ પણ ગુણવાન એવા કે પોતે મોટા છતાં પૂ. આ. મ. શ્રી હીરસૂરિજી મ.ને ‘પરમગુરુ’ તરીકે લખતા, એટલું જ નહીં પણ પૂ. આ. મ. શ્રી હીરસૂરિજી મહારાજની પાટે આવેલા શ્રી સેનસૂરિજી મ.ને પણ તેઓ ‘પરમગુરુ’ તરીકે લખતા.

આવા એ પૂ. ધર્મસાગરજી મ.ને કોઈક વખતે તેમણે કરેલા અમુક લખાણને કારણે પૂ. આ. શ્રી હીરસૂરિજી મહારાજે ગરજ બહાર કર્યા. તે સમયે સંઘ પણ આજ્ઞાનુસારી, તેથી સ્થિતિ એવી થઈ કે તેમને તપગરજમાંથી ગોચરી મળવી પણ દુર્લભ થઈ. એટલે તેમણે ખરતરગરજનો આશ્રય લીધો. વિદ્વાન હોવાથી ખરતરગરજના આચાર્યો ખુશ થઈ તેમને વધાવી લીધા-ગોચરી કરવા સાથે બેસાડ્યા અને કહ્યું કે, “જુઓ ! તમારા આચાર્યો તો એકાંતમાં બેસીને ગોચરી કરે છે. જ્યારે અમે તો બધાની સાથે માંડલીમાં બેસીને ગોચરી કરીએ છીએ.” ત્યારે તેમણે સ્પષ્ટ જણાવ્યું કે – “અમારા આચાર્યોની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રાનુસારી છે. જ્યારે તમારી પ્રવૃત્તિ તો અશાસ્ત્રીય છે” અને તે અંગે તેમણે ત્યારે જ તે ખરતરગરજના આચાર્ય સાથે શાસ્ત્રોની ચર્ચા કરીને તપગરજના આચાર્યોની પ્રવૃત્તિને શાસ્ત્રીય સિદ્ધ કરી. આ વાત હીરસૂરિજી મહારાજ પાસે પહોંચી ત્યારે, તેમણે તેમને પાછા તપગરજમાં સન્માનપૂર્વક લઈ લીધા.

આવા એ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે ‘શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા’ ગ્રંથમાં તિથિની વાત કડીબદ્ધ રજુ કરી છે. શ્રી સાગરજી મહારાજ આ ગ્રંથ છપાવી રહ્યા હતા, તે વખતે (સં. ૧૯૯૧માં) એ ગ્રંથની છાયામાં આવી, તેમના ‘શ્રી સિદ્ધચક્ર પાક્ષિક’માં તિથિ અંગે સઘળી શાસ્ત્રીય વાતો તેમણે પોતે જ લખેલી છે. તે મુજબ વર્તવામાં આવે તો આજે જ બધો વિવાદ શમી જાય.

પાલીતાણામાં મેં તેમને શું કહ્યું હતું ?

સં. ૧૯૯૮માં હું પાલીતાણા ગયો. તેઓશ્રી ત્યાં જ હતા. અમે ભેગા થયા. સાથે બેસી ચર્ચા કરવાનું નક્કી કર્યું. હું પ્રશ્ન કરું, તેઓ ઉત્તર આપે, આ રીતે લેખિત ચર્ચા થતી. તેર દિવસ ચર્ચા ચાલી-પછી તેમણે મને પૂછ્યું કે, “હજુ તારે ક્યાં સુધી પ્રશ્નો કરવાના છે ?” મેં કહ્યું કે, ‘આપ મને સીધા ઉત્તરો ન

← પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ →

ઉત્તરવું ન હતું. એ પ્રશ્નો વાંચ્યા. લગભગ બધા પ્રશ્નોનો સમાવેશ ૧૧ પ્રશ્નોમાં થઈ જતો હતો. જેથી તેને તે વખતે તેના ઉત્તર અપાયા હતા.

તે વખતે શાસ્ત્રાધારે ચર્ચા-વિચારણા કરવા મેં જાહેરાત કરેલી. પણ કોઈ વિચાર કરવા તૈયાર નહોતું. મેં ફરી જાહેરાત કરી કે મારે ચાતુર્માસ બાદ દક્ષિણમાં જવાનું છે. વિ. સં. ૧૯૯૩માં પણ આવું જ આવવાનું છે, પણ કોઈ બોલ્યું નહીં. કોઈએ કાંઈ તૈયારી બતાવી નહિ અને ઉદ્યાત્ ચોથમાં મોટી ગરબડ ઉભી થઈ.

સૌ સમજે તેવી આ વાત છે :

ત્યારબાદ હું દક્ષિણના પ્રદેશમાં ગયો. ચોથને કારણે સંઘમાં બે વિભાગ પડી ગયા. એટલે બાકીની તિથિઓનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. આપણા પક્ષમાં હવે મતભેદ ઊભો થવાનો ન હતો. તેથી બધી તિથિઓમાં થતી ક્ષતિ સુધારી લીધી. દરમ્યાનમાં કાશીવાળા શ્રી ન્યાયવિજયજીએ એક લેખમાં લખી નાંખ્યું કે, “તિથિની ચર્ચામાં અમે (આપણો પક્ષ) સાચા છીએ” ત્યારે એ અંગે અમે લખેલું કે ‘આટલી બધી ખોટી વાત કરનારે પણ આટલી સાચી વાત લખી છે તેથી અમને આનંદ છે.’

સૌ સમજે તેવી આ વાતો છે. ઘણા અમારી સાથે છે, પણ તેમનું સંઘ પાસે ચાલે તેવું નથી. આજે તો તે લોકો બધા પણ ભણેલા ગણેલા છે. શાસ્ત્રોના વાંચનારા છે. એ લોકોમાં સમજતું ન હોય એવું એક પણ હોય એમ અમને લાગતું નથી.

પૂ. બાપજી મહારાજનો સ્પષ્ટ અને સચોટ ખુલાસો :

પૂ. બાપજી મહારાજનો ખુલાસો જણાવી દઉં. અક્ષરશઃ આ મુજબ છે :

“પૂ. શાંત તપોમૂર્તિ વયોવૃદ્ધ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ આદિ વિ. સં. ૧૯૯૭ના કારતક સુદી પહેલી પુનમને ગુરુવારે શેઠ જમનાદાસ હડીસીંગની આગ્રહભરી વિનંતી સ્વીકારી ચાતુર્માસ બદલાવવા નિમિત્તે સામૈયા સાથે હાજા પટેલની પોળમાં, પાછીયાની પોળ પાસે, શ્રી વિશા શ્રીમાળીની વાડીમાં બાંધેલા ભવ્ય મંડપમાં પધાર્યા હતા. આ વખતે પૂ. વયોવૃદ્ધ આચાર્યદેવે પોતે મંગલાચરણ ઉચ્ચાર્યા બાદ

પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ

ભાવાર્થ :- માતા જે છે તે પોતાના બાળકની વિષ્ટા કાઢવા ઠીકરાં લે છે. માતા જાણે છે કે મારો પુત્ર છે. પણ વિષ્ટા અપવિત્ર છે. માટે ઘડાના બે ટુકડા લે છે અને સાફ કરે છે કે જેથી અપવિત્રનો સ્પર્શ ન થાય. પણ કૂતરું આવે છે તે શું કરે છે ? કંઠ, તાલુ અને રસના એ ત્રણ વડે એ વિષ્ટા દૂર કરે છે. માતાને ફેંકી દેવાનું કામ હતું. પણ કૂતરું ચાટી જાય છે.

દુર્જનો માટે એમ જ સમજો. પણ તમારો આગ્રહ છે તો હું ખુલાસો કરું છું. કોઈ ભાઈ કલેશ કરશો નહિ.

પૂર્વકાળમાં અસત્ય ભાષણ અને શાસનની હીલના ન થાય તેનો બહુ ડર હતો. આજે એ ભૂલીને આ ચર્ચામાં જેમ ફાવે તેમ લખાઈ અને બોલાઈ રહ્યું છે. એટલે એમાં સાચી વાત મારી જાય તેમાં નવાઈ શી ?

પ્ર. બે પુનમ સંબંધી આપની માન્યતા શી છે ?

ઉ. ચતુર્દશી છતી વિરાધીને (પહેલી) પુનમને ચતુર્દશી કરવી એ મહાપાપ છે. માતાને ધાવવાથી બાળકની પુષ્ટિ થાય અને મરેલી માતાને ધાવવાથી પુષ્ટિ થાય નહિ. પુનમે ચોમાસી વગેરે કરાય નહીં.

પ્ર. આપે અત્યાર સુધી પહેલાં તેમ કરેલું તેનું શું ?

ઉ. જુઓ લુખ્ખું ખાય તે ચોપડ્યાની આશાએ, આ વાત એવી હતી કે બધા સમજીને સાચું કરે તો સારું. પણ તેવો કોઈ અવસર આવ્યો નહીં. વખતે વખતે મેં મારાથી બનતા પ્રયત્નો કર્યા. પણ જ્યારે છેવટે જોયું કે આ બધાની વાટ જોતાં આખું ય જશે અને સાચી વાત મરી જશે, ત્યારે અમે જે પહેલેથી સાચું માનતા તે મુજબ આચરવા માંડ્યું.

પ્ર. આપે પરંપરા લોપી કહેવાય ?

ઉ. પરંપરા શાની લોપી ? આ પરંપરા કહેવાતી હશે ? શાસ્ત્રની આજ્ઞાની વિરાધના થાય એવી પરંપરા હોય જ નહીં.

આ પ્રમાણે પૂ. બાપજી મહારાજનો ખુલાસો તમને જણાવ્યો.

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૨૯

[વિ.સં. ૨૦૨૦ના અપવાદિક આચરણ પટ્ટકમાં શાસ્ત્રીય સત્યની ઉદ્ઘોષણા]

“તિથિદિન અને પર્વારાધન બાબતમાં શ્રી સંઘમાન્ય પંચાંગમાં બતાવેલી સર્વ પર્વાપર્વ તિથિઓની ક્ષય-વૃદ્ધિ યથાવત્ માન્ય રાખીને આપણે જે રીતે ‘ઉદયમ્મિ.’ તથા ‘ક્ષયે પૂર્વા.’ના નિયમ અનુસાર તિથિદિન અને આરાધન દિન નક્કી કરીએ છીએ તે શાસ્ત્રાનુસારી છે, તેમજ શાસ્ત્રમાન્ય પ્રાચીન પરંપરાનુસારી છે. લવાદી ચર્ચામાં તેવા પ્રકારનો નિર્ણય આવી જ ગયેલો છે.

આમ છતાં પણ અભિયોગાદિ કારણે અપવાદપદે પટ્ટકરૂપે આપણે નિર્ણય કરીએ છીએ કે ભવિષ્યમાં સકળ શ્રી શ્રમણ સંઘ એકમતે આ બાબતનો શાસ્ત્રીય સર્વમાન્ય નિર્ણય કરી તેને અમલી બનાવે નહીં ત્યાં સુધીને માટે, શ્રી સંઘમાન્ય પંચાંગમાં જ્યારે જ્યારે પુનમ-અમાસની ક્ષય-વૃદ્ધિ આવે ત્યારે તેરસની ક્ષય-વૃદ્ધિ કરવી કે જેથી સકળ શ્રી સંઘમાં ચૌદશ, પુનમ અને અમાસની આરાધનાની ક્રિયા એક જ દિવસે થાય. આ એક અપવાદિક આચરણ છે.

માટે શ્રી સંઘ માન્ય પંચાંગમાં જ્યારે જ્યારે ભાદરવા સુદી-પની ક્ષય-વૃદ્ધિ આવે ત્યારે ત્યારે તે ક્ષય-વૃદ્ધિ કાયમ રાખીને જ પંચાંગની ઉદયાત્ ભાદરવા સુદી ચોથે શ્રી સંવત્સરી કરવાની અને તે જ પ્રમાણે બાકીની ૧૨ પર્વીમાંની તિથિઓ તથા કલ્યાણકાદિની સર્વ તિથિઓ પણ પંચાંગમાં બતાવ્યા મુજબ માન્ય રાખીને જ આરાધના કરવાની છે.

આ પટ્ટક મુજબ આપણે તથા આપણાં આજ્ઞાવર્તી સર્વ સાધુ-સાધ્વીએ ઉપર જણાવ્યા મુજબનો શ્રી સંઘનો નિર્ણય થાય નહિ ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે જ વર્તવાનું છે.”

પ્રબળ શાસ્ત્ર પ્રમાણ કોઈ આપે તો તે સ્વીકારવા હું તૈયાર છું :

આ બધું વાંચ્યા પછી સામો પક્ષ બેસી રહે તે ચાલે ? અને બેસી રહે એનો અર્થ એ કે એ વિચાર કરવા તૈયાર નથી. એમણે તો નિર્ણય કર્યો છે કે વિચાર કરવો જ નથી.

◆◆◆ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ◆◆◆ ૩૧

તિથિ વિષયક ઐતિહાસિક અને શાસ્ત્રીય ભૂમિકા

: પ્રવચનકાર :

પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

(કાંચન કસોટીને આવકારે છે. કથીરની એ હિંમત નથી. સત્યના આગ્રહી અને કદાગ્રહીની વચ્ચે આવો જ તફાવત છે. સત્યનો આગ્રહી પોતાના મતની યોગ્ય રીતની પરીક્ષા માટે સદા તત્પર હોય છે. કદાગ્રહી પરીક્ષા માત્રને પાખંડ ગણે છે.)

વિ. સં. ૧૯૯૯ની સાલમાં લવાદ સમક્ષ ખૂબ જ સબળ અને સફળ રીતે શાસ્ત્રીય સત્ય પોતાને પક્ષે હોવાનું પૂરવાર થઈ ગયું હોવા છતાં, વિ. સં. ૨૦૦૭માં, ન્યાયાંભોનિધિ પૂજ્યપાદ સ્વ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના ગુણાનુવાદનો પ્રસંગ પામીને, અમદાવાદમાં પરમ શાસનપ્રભાવક પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજએ તિથિ અંગે, કોઈ પણ યોગ્ય રીતે અને યોગ્ય વ્યક્તિ સાથે, ગમે ત્યારે પણ પોતાની ચર્ચા-વિચારણા કરવાની તત્પરતા જાહેર કરી હતી. તિથિ વિષયક વિવાદની ઐતિહાસિક અને શાસ્ત્રીય ભૂમિકા સમજાવવા સાથે એના ઉકેલ માટેના વ્યવહારુ ઉપાયો પણ તેઓ શ્રીમદે પોતાના સંપૂર્ણ સહકારની ખાતરી આપવાપૂર્વક દર્શાવ્યા હતા. પૂજ્યશ્રીના તે મનનીય પ્રવચનના સારભૂત અવતરણમાંથી તિથિ પ્રશ્ને સ્પર્શતું વક્તવ્ય શ્રી 'જૈન પ્રવચન'ના સૌજન્યથી અત્રે પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

— સં.)

વિ. સં. ૧૯૫૨, ૧૯૬૧ અને ૧૯૬૨માં :

તિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ આવે ત્યારે કેમ કરવું, એ અંગે આપણા પૂર્વના મહાપુરુષોના ગ્રંથોમાં ઘણા સ્પષ્ટ ખુલાસાઓ છે. પણ વચલા કાળમાં કેટલીક ગેરસમજો ફેલાવા પામી અને એથી ગેરરીતિઓ પણ ચાલવા માંડી. એમાં જે મહાપુરુષની (પૂ. આત્મારામજી મહારાજની) આપણે આજે વાતો કરી, તે મહાપુરુષ જે સાલમાં કાળધર્મને પામ્યા, તે વિ. સંવત્-૧૯૫૨માં સંવત્સરીની તિથિના દિવસને અંગેનો પ્રશ્ન ઉભો થવા પામ્યો હતો. તે સમયે શાસ્ત્રનુસારી-રીતિને સાચવવાનો સુચશ જેમ આ સ્વર્ગસ્થ મહાપુરુષને ફાળે જાય છે, તેમ તે સમયે અને તે પછીથી પણ શાસ્ત્રાનુસારી રીતિને સાચવવાનો સુચશ અત્રે બિરાજમાન શ્રીસંઘસ્થવિર, વયોવૃદ્ધ પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજને ફાળે પણ જાય છે.

વિ. સંવત-૧૯૫૨માં આપણા સમાજને સર્વાનુમતે માન્ય ચંડાશુચંડૂ પંચાંગમાં ભાદરવા સુદ પાંચમનો ક્ષય આવ્યો. એ વખતે ભરૂચના સુશ્રાવક અનુપચંદભાઈ, કે જેઓ તે સમયે એક પીઠ સુશ્રાવક ગણાતા હતા, જેમની સંઘમાં તત્ત્વવેત્તા તરીકેની ખ્યાતિ હતી, જેમણે અનેક તાત્ત્વિક પ્રશ્નોના અનેકોને ખુલાસાઓ આપેલા, જે ગ્રંથ રૂપે પ્રગટ થયેલ છે અને જેમનું વચન બને ત્યાં સુધી સાધુઓ પણ ઉત્થાપતા નહિ, કેમ કે - એ જે વાત કહે તે માનવા જેવી જ વાત કહે, એવી છાપ હતી. તેમણે ભાદરવા સુદ પાંચમના ક્ષયના સંબંધમાં શ્રી આત્મારામજી મહારાજને પૂછાવ્યું. એ કાળમાં શ્રી આત્મારામજી મહારાજ એવા બહુશ્રુત મુખ્ય હતા કે - શાસ્ત્રીય બાબતોમાં જ્યારે પૂછવું પડે, ત્યારે સુશ્રાવક અનુપચંદભાઈ શ્રી આત્મારામજી મહારાજને પૂછાવતા હતા. શ્રી આત્મારામજી મહારાજે ભાદરવા સુદ પાંચમનો ક્ષય માન્ય રાખવામાં સંમતિ જણાવી. બીજા પણ બહુશ્રુતોએ ચોથ-પાંચમ એક દિવસે જ ગણી ભાદરવા સુદ ચોથ ઉદયતિથિના દિવસે જ સંવત્સરી કરવી એમ જણાવેલું.

મૂળ તો સંવત્સરી ભાદરવા સુદ પાંચમની હતી, પણ યુગપ્રધાન આચાર્યભગવાન શ્રીમત્ કાલિકસૂરીશ્વરજી મહારાજથી સંવત્સરીની તિથિ તરીકે ભાદરવા સુદ ચોથ પ્રવર્તી. એ વખતે ભાદરવા સુદ પાંચમ અને ચોમાસીની ત્રણ પૂનમો, એ મહાપર્વો ગણાતાં. પખ્ખી તો પહેલેથી જ ચોદશે હતી. આચાર્ય ભગવાન શ્રીમત્ કાલિકસૂરીશ્વરજી મહારાજ યુગપ્રધાન હોઈને, તેઓશ્રીએ,

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૩૫

સંવત્સરી પાંચમની ચોથે નિયત કરી, એ પછી એ બેમાં મહત્વની તિથિ કઈ ગણાય ? ચોથ જ મહત્વની તિથિ ગણાય. ચોથે સંવત્સરી કરનારાઓમાં પાંચમના દિવસે પારણાં નહિ કરનારા કેટલાક મળે ? પાંચમ એ તિથિ જરૂર છે, બીજી શુકલ પાંચમીઓ જેવી એ પણ છે, પરંતુ ભાદરવા સુદ ચોથના મહત્વ આગળ પાંચમનું મહત્વ કાંઈ જ નથી, કારણ કે ભાદરવા સુદ ચોથે સંવત્સરી મહાપર્વ નિયત થયું છે. એટલે સુદ ચોથ ઉદયતિથિ તરીકે મળતી હોય, તે છતાં પણ પાંચમના ક્ષયને નામે ત્રીજે ચોથની ખોટી કલ્પના કરવી, એ વ્યાજબી ગણાય જ નહિ. આથી સંવત-૧૯૫૨માં, ભાદરવા શુદ્ધ પાંચમનો ક્ષય આવ્યો તો ય, ભાદરવા સુદ ચોથ ઉદયતિથિના દિવસે જ સંવત્સરી કરાઈ. એવી જ રીતે, સંવત-૧૯૬૧માં અને તે પછી સંવત-૧૯૮૮માં સ્વતંત્રપણે જોવા-વિચારવાને પ્રસંગ નહિ આવેલો. માત્ર સ્વર્ગસ્થ પરમ ગુરુદેવશ્રીજી કહેતા તે તિથિ કરતા. કેટલીક વાર તેઓશ્રી એવું બોલતાં કે, 'પૂનમ અમાસની ક્ષય-વૃદ્ધિને અંગે ખોટું ચાલી પડ્યું છે. સારું છે કે-સંવત્સરી જળવાઈ રહી છે' અને એ અમે સાંભળેલું.

વાત એ છે કે - સંવત-૧૯૫૨ અને ૧૯૮૮માં ભાદરવા સુદ પાંચમનો ક્ષય આવવા છતાં પણ, ચોથ ઉદયતિથિના દિવસે જ સંવત્સરી થઈ અને એમ ચોથ જળવાયા કરતી હતી. સંવત-૧૯૫૨માં ચોથને નહિ સાચવનારા માત્ર બે સાધુ અને ત્રણ શ્રાવકો હતા એમ કહેવાય છે, સંવત-૧૯૬૧માં તે સૌએ ચોથને બરાબર સાચવી હતી અને સંવત-૧૯૮૮માં અમુક સમુદાય જુદો પડ્યો હતો. સૌથી મોટો દહાડો જળવાતો, તેથી બીજી ભૂલભાલ ચાલી આવેલી તે ચાલતી હતી. એ પછી, સંવત-૧૯૮૨માં જ્યારે ભાદરવા સુદ પાંચમની વૃદ્ધિ આવી, ત્યારે ચોથ ઉદયતિથિએ સંવત્સરી નહિ કરતાં, ઘણાઓએ પહેલી પાંચમના દિવસે સંવત્સરી કરી, એટલે મોટો વિક્ષેપ ઉભો થવા પામ્યો. પહેલાં તો ચોથ જળવાતી, એટલે કોઈ વાર ચોથના અવલંબને બીજી ભૂલભાલો સુધારવાની શક્યતા રહેતી હતી, પણ સંવત-૧૯૮૨માં જેઓએ ચોથને ય જાળવી નહિ, તેઓએ સાચી સમજવાણાઓને તિથિદિન અને પર્વારાધનને અંગેની બધી ય ભૂલભાલોને તરત જ ખુલ્લી કરી નાખવાની અને સુધારી લેવાની સ્થિતિમાં મૂકી દીધા.

સંવત-૧૯૮૨માં જો સંવત-૧૯૫૨, ૧૯૬૧ અને ૧૯૮૮ની માફકેય ચોથ જળવાઈ હોત. તો બીજી ભૂલભાલો આજ સુધીમાં પણ ખુલ્લી થઈ હોત કે નહિ અને સુધરી હોત કે નહિ, એ કહી શકાય નહિ.

બનેલા પ્રસંગને લઈને વધારે ખાત્રી માગે, પણ તેમની દરમ્યાનગીરીથી આ પ્રશ્નનું જો છેવટનું નિરાકરણ આવી જશે એમ લાગે, તો શ્રી સંઘમાં ચાલુ રહેલા વિક્ષેપને દૂર કરવાના આશયથી, આ કામને ફરીથી હાથ ધરે એ બનવાજોગ છે. આવતા વર્ષમાં કલકત્તા પહોંચવાની ભાવનાને અંગે, આ વર્ષે અત્રેથી આશરે ૨૫૦-૩૦૦ માઈલ જઈને ચોમાસું કરવાની ભાવના હતી, પરંતુ કેટલાક સંજોગોને કારણે આ ચોમાસું અહીં કરવાનો નિર્ણય કરવો પડ્યો છે અને ચોમાસું ઉતર્યે તરત વિહાર કરવાની ભાવના છે.

શ્રી આત્મારામજી મહારાજ સંવત્-૧૯૫૨માં કાળધર્મ પામ્યા હતા અને પહેલાં કહ્યું તેમ સંવત્-૧૯૫૨માં ભાદરવા સુદ પાંચમના ક્ષય અંગે ચોથ ઉદયતિથિએ જ સંવત્સરી કરવાનો પ્રસંગ બન્યો હતો. એ વાત આજે કહેવાની હોઈ, ભેગાભેગી આ વાત પણ કહેવી એવો વિચાર થયો કે, જેથી આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ લાવવાની વાતો કરનારાઓને પ્રયત્ન કરવાની યોગ્ય તક મળે. આ પ્રશ્ન અંગે જેમને ચર્ચા કરીને આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ લાવવું હોય, તેઓ સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈને નિયામક તરીકે વચ્ચે રાખવાનો નિર્ણય કરીને સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈને એ હકીકત જણાવે અને ચર્ચા માટે ગોઠવણ કરવાનું કહે. એ અપેક્ષાએ આજે હું જાહેર કરું છું કે - જો કસ્તુરભાઈ મને ફરીથી ચર્ચા કરવાનું કહે, તો એમની એ વાતનો સહર્ષ સ્વીકાર કરવા હું તૈયાર છું. લેખિત કહે તો લેખિત, લેખિત મંડન તથા ખંડન થયા પછી એના આધારે મૌખિક કહે તો મૌખિક, ખાનગીમાં કહે તો ખાનગીમાં અને જાહેરમાં કહે તો જાહેરમાં. જે રીતે આ પ્રશ્નનું શાસ્ત્રાધારોપૂર્વક વ્યાજબી નિરાકરણ આવી શકે તેમ હોય અને કાંઈ પણ નહિ ઈચ્છવાજોગ બનાવ બનવા પામે એવી શક્યતા જણાય નહિ, એવી દરેક રીતે સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈની દરમ્યાનગીરીથી ચર્ચા કરવા હું તૈયાર છું.

અંગત વિચારણા માટે થ તૈયાર :

ચર્ચા કરવી ન હોય અને સમજી-સમજાવીને આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ લાવવું હોય તો તેમાં પણ મને વાંધો નથી. પહેલાં કે પછી, કશો જ આડંબર કર્યા વિના, ખાનગીમાં, શાસ્ત્રાધારોપૂર્વક જે કોઈ સમુદાયના આગેવાનને આ પ્રશ્નની વિચારણા કરવી હોય, તેઓ જો મને જણાવે, તો તેમને મળીને વિચારણા કરવાને પણ હું તૈયાર છું. અમારી ખાત્રી છે કે - અમારી માન્યતા શાસ્ત્રસંમત

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૩૯

એવા પ્રકારની લેખિત કબૂલાત આપવી જોઈએ કે – “આ પ્રશ્નને અંગે અત્યાર સુધીમાં અમે જે કાંઈ કર્યું છે, કરીએ છીએ અને માનીએ છીએ, તેને અંગે કશો જ પૂર્વગ્રહ રાખીશું નહિ. બધા પૂર્વગ્રહને છોડી દઈને કોઈ વાતનો શાસ્ત્રાધારથી નવેસરથી નિર્ણય કરવાને બેઠા હોઈએ, એ રીતે અમે આ પ્રશ્નને અંગે વિચારણા કરીશું. અમારી પાસેના શાસ્ત્રાધારો અમે રજૂ કરીશું અને બીજાઓ જે શાસ્ત્રાધારોને રજૂ કરશે તે જોઈશું. પછી દિલ ખોલીને વાત કરીશું. સઘળા ય ભગવાનના સાધુ છીએ, એમ સમજીને સાધાર્મિક તરીકે બેસીશું ને વિચારોની લેવડ-દેવડ કરીશું. મનોભેદ રાખીશું નહિ અને મનોભેદ થાય તેવું કરીશું નહિ. એમ વાત કરતાં જો બધા એકમત થઈ જશું, તો એ દિવસને મહાઆનંદનો દિવસ માનીશું, પણ કદાચ અમે બધા એકમત થઈ શક્યા નહિ અને સૌને પોતપોતાનું મંતવ્ય જ શાસ્ત્રસંમત લાગ્યા કર્યું, તો અમે ભવિષ્યને માટે સારી આશા રાખીને સારી રીતે છૂટા પડી જઈશું. કોણે શું કહ્યું અને કોણે શું રજૂ કર્યું, એ વગેરે વાત કદી પણ કોઈને કરીશું નહિ. તેમ જ તે પછી આ પ્રશ્નને અંગે પાછો વિક્ષેપ વધે એવું પણ કાંઈ જ કરીશું નહિ.” આવા ભાવાર્થની લેખિત કબૂલાત આપવા સાથે સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈને જણાવવું જોઈએ કે – ‘તમો આવી રીતે અમો સર્વ મળીએ એવી ગોઠવણ કરો.’ જો આવી રીતે વાત કરવાને બેસવાની સૌની તૈયારી હોય તો, અમારી એમ કરવામાં પણ સંમતિ જ છે.

અમારી વાત તો એટલી જ છે કે – કશા પણ નિયમ વિના ભેગા થઈને બેઠા, એમાં પૂર્વગ્રહ રાખીને વાત કરતાં નિરાકરણ આવી શકે નહિ અને પછી વિક્ષેપ વધ્યા વિના રહે નહિ, એટલે એવી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં સાથ આપવાનો અમારો વિચાર નથી.

જેઓના હૈયામાં બની શકે તો વિક્ષેપને યોગ્ય રીતે મીટાવવાની જ ભાવના છે અને કોઈ પણ રીતે વિક્ષેપ વધવા પામે એવી ભાવના નથી તેઓને જો ભેગા બેસીને વાત કરવામાં લાભ જણાતો હોય તો સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈને આવી કબૂલાત લખી મોકલવામાં વાંધો લાગે જ નહિ. જો આવું બનતું હોય, તો બધાને મળવાની ગોઠવણ કરવાનું સુશ્રાવક તરીકેનું પોતાનું કર્તવ્ય અદા કરવાની વાતમાં સુશ્રાવક કસ્તુરભાઈ ના પાડે, એ બનવાજોગ લાગતું નથી.

હજુ ચોમાસુ બેસવાને એક મહિનાથી અધિક સમય છે અને ચોમાસાના ચાર મહિના છે. એટલે એ સમય દરમ્યાન આ કરવું હોય તો આ પણ થઈ શકે એવું

માત્ર બાર તિથિઓને જ પર્વતિથિઓ માનનારા પણ ખોટા છે. કલ્યાણકતિથિઓ પણ પર્વતિથિઓ જ છે. વળી પ્રતિષ્ઠા માલારોપણ આદિની તિથિઓની પણ આરાધના કરવી હોય તો શું થાય ? માટે ક્ષય-વૃદ્ધિનો નિયમ માત્ર બાર તિથિઓને માટે જ છે, એવું પણ નથી.

જે દિવસે જે તિથિનો ભોગવટો ન હોય, તે દિવસે તે તિથિ મનાય જ નહિ. જે દિવસે જે તિથિનો ભોગવટો સૂર્યોદય સમયે હોય, તે દિવસે તે તિથિ ગણાય. એ તિથિના નિયત કાર્યને માટે તે જ દિવસ લેવાય, કે જે દિવસે એ તિથિનો ભોગવટો સમાપ્તિને પામેલો હોય. એક દિવસે જો બે તિથિના ભોગવટાની સમાપ્તિ થઈ હોય, તો એ દિવસનો સૂર્યોદય એ બન્ને ય તિથિઓ માટે પ્રમાણ ગણાય. આ પ્રશ્નમાં મુખ્ય બીનાઓ આટલી જ છે અને એને માટેના સ્પષ્ટ શાસ્ત્રપાઠો છે. તમે પણ જો સંસ્કૃત જાણતા હો અને પ્રયત્ન કરો, તો સહેલાઈથી તમે પણ સમજી શકો એવી આ વાત છે. આપણે તો સંવત્-૧૯૫૨ના પ્રસંગને અવલંબીને, આ પ્રશ્નના સર્વસંમત નિરાકરણ માટે આટલી જરૂરી વાત કરી લીધી.

(‘જૈન પ્રવચન’, વર્ષ-૨૨, અંક-૨૬,
વિ. સં. ૨૦૦૭, અ. સુ. ૪, તા. ૮-૭-૧૯૫૧માંથી સાભાર.)

ઉમાસ્વાતિ વાયકજી મહારાજનો પ્રધોષ શ્રાદ્ધવિધિ વગેરેમાં હોત નહિ !!!
 અર્થાત્ હોય, તે પર્વતિથિનો ક્ષય થવો સંભવિત છે, પણ તે તિથિને અંગે કરાતો
 તપ અને ક્રિયા વગેરે ઉડાડી દેવાય નહિ, પણ તે બધું પહેલાની તિથિમાં કરવું
 પડે. ભાદરવા સુદ-૫ એ પણ એક પર્વતિથિ છે અને તેના અંગે થતી તપસ્યા
 અને ક્રિયા ઉડાડી શકાય જ નહિ. (સિદ્ધચક્ર, વર્ષ-૧, અંક-૨૧, પૃ. ૪)

બીજ આદિ પર્વતિથિઓની ક્ષય-વૃદ્ધિ શાસ્ત્રીય છે !

પ્રશ્ન-૮૩૯ : બીજ, પાંચમ આદિનો ક્ષય અને વૃદ્ધિ શ્રી જૈન શાસ્ત્ર પ્રમાણે
 હોય કે નહિ ?

સમાધાન : શ્રી સ્થાનાંગસૂત્ર તથા સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ આદિ સૂત્રો અને
 જ્યોતિષ્કરંડક આદિ પ્રકરણોને અનુસારે સાફ સાફ જણાય છે કે બીજ,
 પાંચમ આદિ પર્વતિથિઓનો ક્ષય હોઈ શકે છે. પણ તિથિઓની વૃદ્ધિ
 થવાનો પ્રસંગ ઓછો છે. છતાં ક્ષય અને વૃદ્ધિના પ્રસંગો નિયત છે.

(સિદ્ધચક્ર, વર્ષ-૫, અંક-૧, પૃ. ૭)

ચૌદશ-અમાસ પણ બે હોઈ શકે છે !

પ્રશ્ન-૭૬૧ : 'પર્યુષણાની થોયમાં વડાકલ્પનો છઠ્ઠ કરીને' એ વગેરે વાક્યો
 આવે છે, તો કલ્પસૂત્રના દહાડે છઠ્ઠનો બીજો ઉપવાસ જ આવવો જોઈએ, એવી
 રીતે છઠ્ઠ કરવો જોઈએ એમ ખરું કે ? અને આ વર્ષમાં (વિ. સં. ૧૯૯૧માં)
 છઠ્ઠ ક્યારે કરવો ?

સમાધાન : શ્રી હીરસૂરિજી મહારાજે દીધેલા અને શ્રી કીર્તિવિજયજી
 મહારાજે સંગ્રહીત કરેલા હીર પ્રશ્નોત્તરમાં ચતુર્દશી અમાવાસ્યા કે પ્રતિપદ્ધ
 (પડવા) આદિની વૃદ્ધિમાં છઠ્ઠ ક્યારે કરવો ? એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ચોકખા
 શબ્દથી જણાવે છે કે - 'પર્યુષણા કલ્પ સંબંધી છઠ્ઠ કરવામાં કોઈ પણ
 તિથિઓના નિયમને માટે આગ્રહ કરવો નહિ, અર્થાત્ બે ચૌદશો હોય,
 તો પહેલી-બીજી ચૌદસનો પણ છઠ્ઠ થાય છે. બે અમાવાસ્યા હોય તો
 તેરસ-ચૌદશનો છઠ્ઠ થઈ બીજી અમાવાસ્યાએ એકલો ઉપવાસ કરવો અને
 બે પડવા હોય તો પણ તેરસ ચૌદસનો છઠ્ઠ થઈ અમાવાસ્યાએ પારણું
 આવી પહેલે પડવે એકલો ઉપવાસ થાય.

(સિદ્ધચક્ર, વર્ષ-૩, અંક-૨૧, પૃ. ૫૦૭)

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૪૫

જોઈએ કે પાક્ષિકને અંગે માત્ર તિથિઓનો ભોગવટો ગણવામાં આવેલો છે. માનો કે ત્રીજ વિગેરેની તિથિ તૂટી હોય, તો પણ તેનો ભોગવટો થતો જ નથી. ભોગવટા તરીકે તો એક પક્ષથી બીજા પક્ષની વચ્ચે પંદર તિથિઓ આવી જ જાય અર્થાત્ જે તિથિનો ક્ષય થાય છે, તેનો અર્થ તિથિ ભોગવટામાંથી ઉડી જતી નથી, પણ માત્ર તે તિથિ સૂર્ય ઉદયને ફરશે નહિ, તેથી જ તેનો ક્ષય થયો ગણાય છે.

ક્ષય થતાં પૂર્વની તિથિમાં આરાધનાની જરૂર અને તેનું કારણ :

અને આ જ કારણથી બીજા, પાંચમ વગેરે પર્વતિથિઓનો ક્ષય હોય છે, ત્યારે તે તે પર્વતિથિની આરાધના પહેલે દિવસે કરી લેવામાં આવે છે. કેમ કે તે તે પર્વતિથિનો ભોગવટો તે તે આગલી સૂર્ય ઉદયવાળી તિથિની પહેલાં પહેલાં થઈ ગયેલો હોય છે અને સૂર્યોદયવાળી તે તે પર્વતિથિ ન મળે તો તેની આગલી તિથિની પહેલી તિથિએ તે તે પર્વતિથિનો ભોગવટો હોવાથી તે તે પર્વતિથિની આરાધના થાય છે, કેમ કે જેમાં જે હોય તેમાં તેનો સમાવેશ કરવો એ રીતિસર છે. પણ ત્રીજ, છઠ, નોમ વિગેરે સૂર્યોદયવાળી તિથિઓમાં બીજા, પાંચમ કે આઠમ માનવા જવું તે કેવળ જૂઠ અને કલ્પના માત્ર જ છે. જો કે આરાધનાને માટે તે તે પર્વતિથિ સૂર્યોદયવાળી જ લેવાની જરૂર છે. પણ તે પર્વતિથિ તે તે સૂર્યોદયવાળી ન મળે અગર ક્ષયની જગા પર બે તિથિ આરાધવા લાયક હોય તો અતીત અને વગર ભોગવટાવાળી તિથિ લેવા કરતાં ચાલુ ભોગવટાવાળી તિથિ લેવી એ જ સરળ અને બુદ્ધિમાનોને લાયકનો રસ્તો છે. એવી રીતે વૃદ્ધિમાં પણ માત્ર તિથિનો ભોગવટો વધી, તે તે તિથિઓ બે સૂર્યોદયને ફરસવાળી થાય છે. પણ પખવાડીયામાં કોઈ પણ સોળમી તિથિ આવતી નથી.

વૃદ્ધિતિથિમાં ઉત્તરતિથિ કરવાનું કારણ :

પૂર્વ સૂર્યોદયવાળી તિથિ કરતાં પરસૂર્યોદયવાળી તિથિ બળવતી ગણાવવાથી જ આગલી તિથિએ એ અનુષ્ઠાન થાય છે, સંપૂર્ણતા પણ તિથિની ઉત્તર દિવસે જ છે. આ બધું કહેવાનો ભાવાર્થ એટલો જ કે પાક્ષિક તિથિ જે ચતુર્દશી છે, તેની મર્યાદામાં સૂર્યોદય ઓછા થાય કે વધારે થાય તેનો હિસાબ ગણાય નહિ, પણ માત્ર તિથિનો ભોગવટો અને ગયેલી તિથિઓની સંજ્ઞાઓ જ ગણાય.

સંવત્સરી મહાપર્વની તિથિ કદિ પલટે જ નહિ !

સંવત્સરીના પહેલાના આઠ દિવસોમાં જે જે કોઈ તિથિની વૃદ્ધિ કે હાનિ

પરિશિષ્ટ-૧

પરિશિષ્ટ : ૧ માં પર્વતિથિઓના ક્ષય-વૃદ્ધિ થાય છે, તેને અંગે શાસ્ત્રપ્રમાણો નિર્દેશોલા છે.

પર્વતિથિની આરાધનાને અંગે ઉપયોગી શાસ્ત્ર પાઠો

સંગ્રાહક : પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રી જિનેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.

(૧) શ્રી પર્યુષણા સ્થિતિ વિચાર :

કર્તા : પૂ. આ. શ્રી દેવસુંદરસૂરિજી પટ્ટાલંકાર પૂ. આ. શ્રી સોમસુંદરસૂરિજી શિષ્ય અને પૂ. શ્રી સોમસુંદરસૂરિજીના પટ્ટાલંકાર સહસ્રાવધાની પૂ. આ. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિજી મ. ની સેવામાં રહેલા પંડિત શ્રી હર્ષભૂષણ ગણિાવર. રચના સમય :- વિ. સંવત્-૧૪૮૬.

‘યો યત્ર માસો યત્ર તિથિર્યદ્ નક્ષત્રં વા વર્ધન્તે તાનિ તત્રૈવ મુચ્યન્તે’ ઇતિ હિ સર્વપ્રસિદ્ધવ્યવહારઃ ।

ભાવાર્થ :- જ્યાં જે માસ તિથિ યા નક્ષત્ર વધ્યાં હોય તે ત્યાં જ છોડી દેવાય છે. એ જ સર્વ પ્રસિદ્ધ વ્યવહાર છે.

વિષમકાલાનુભાવાઙ્ગૈરનિષ્પન્નકં વ્યવચ્છિન્નં, તતસ્તત્પ્રભૃતિ ચ્ચઞ્જિત-સ્ફુટિત-તદુપર્યટ્તમીચતુર્દશ્યાદિકરણે તાનિ સૂત્રોક્તાનિ ન ભવન્તીત્યાગમેન લોકૈશ્ચ સમં પરં વિરોધં વિચાર્ય સર્વપૂર્વગીતાર્થસૂરિભિરાગમમૂલમિદમપીતિ પ્રતિષ્ઠાદીક્ષાદિસર્વકાર્ય-મુહૂર્ત્તેષુ લૌકિકનિષ્પન્નકમેવ પ્રમાણીકૃતમ્,

સુનિશ્ચિતં નઃ પરતન્ત્રયુક્તિષુ સ્ફુરન્તિ યાઃ કાશ્ચન સૂક્તિસંપદઃ ।

તવૈવ તાઃ પૂર્વમહાર્ણવોદ્ધૃતા જગુઃ પ્રમાણં જિનવાક્યવિપ્રુષઃ ।।૧।।

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૪૯

તેમજ વધેલી તિથિની જેમ તે (વધેલા માસ) ખરેખર ગણના રહિત જ છે. વર્તમાનકાળમાં વૃદ્ધિ પામેલ કે વૃદ્ધિ નહિ પામેલ તિથિ, માસ, ચોમાસી પર્યુષણા આદિ પર્વ, પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા આદિ કાર્યો લૌકિક ટિપ્પણા અનુસાર જ સર્વત્ર વ્યવહાર કરાય છે અને તેમાં સર્વ મહિનાઓની વૃદ્ધિ આવે જ છે.

નિર્મૂળ ઉચ્છિન્ન થયેલી વસ્તુ ક્યાંય પણ વ્યવહાર કરવાને સમર્થ નથી એથી લૌકિક ટિપ્પણાનો અભિપ્રાય જ અનુસરવો જોઈએ. તેમ હોતે છતે વ્યાકરણના અપવાદસૂત્રની માફક શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજે જણાવેલ ઔદયિક તિથિના અપવાદ રૂપ આ શ્લોકમાં જણાવેલ 'તિથિનો ક્ષય આવતાં તેની આરાધના પૂર્વ તિથિમાં અને વૃદ્ધિ આવતાં તેની આરાધના પહેલી છોડીને બીજી તિથિમાં તથા વીર નિર્વાણ કલ્યાણક લોક-દિવાળી અનુસાર કરવાનો વિધિ પણ 'લોક વિરૂદ્ધનો ત્યાગ કરવો' એ આગમ વચનથી લોકવિરૂદ્ધનો ત્યાગ કરનાર વિદ્વાનોએ સ્વીકારવો જોઈએ.

વૃદ્ધ આચરણા-પરંપરા પણ તે જ પ્રમાણ કરાય કે જે ચોથના પર્યુષણની આચરણાની માફક આગમથી અવિરૂદ્ધ હોય.

(૨) શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ :

કર્તા :- પૂજ્યપાદ શ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી મ.

રચના સમય :- વિ. સંવત્-૧૫૦૬

પ્રકાશક :- શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર,
વીર સં. ૨૪૪૪, વિક્રમ સં. ૧૯૭૪.

તિથિશ્ચ પ્રાતઃ પ્રત્યાખ્યાનવેલાયાં ચા સ્યાત્ સા પ્રમાણં ।

સૂર્યોદયાનુસારેણૈવ લોકેઽપિ દિવસાદિવ્યવહારાત્ । આહુરપિ —

ચાઉમાસિઅ વરિસે પક્ષિઅ પંચટ્ટમીસુ નાયવ્વા ।

તાઓ તિહિઓ જાસિં ઉદેઙ્ સૂરો ન અણ્ણાઓ ॥૧॥

પૂઆ પચ્ચક્ષાણં, પઢિકમણં તહય નિયમગહણં ચ ।

જીએ ઉદેઙ્ સૂરો, તીઙ્ તિહીએ ઉ કાયવ્વં ॥૨॥

તિથિ હોય તે સંપૂર્ણ તરીકે માનવી પણ વધારે હોવા છતાં ઉદયમાં ન હોય તો ન માનવી.' શ્રી ઉમાસ્વાતિજી મહારાજનો પ્રઘોષ આ પ્રમાણે સંભળાય છે કે, 'ક્ષયમાં પૂર્વ તિથિ ગ્રહણ કરવી અને વૃદ્ધિમાં ઉત્તર તિથિ ગ્રહણ કરવી,' શ્રી વીરપ્રભુનું નિર્વાણ કલ્યાણક લોકના અનુસારે કરવું.'

શ્રી તીર્થંકર દેવોના જન્મ આદિ પંચ કલ્યાણકના દિવસો પણ પર્વતિથિ તરીકે જાણવા. બે, ત્રણ આદિ કલ્યાણક દિવસો વિશેષ જાણવા. આગમમાં પણ શુભ આયુષ્યના બંધના હેતુ આદિ વડે પર્વતિથિની આરાધનાનું મહાફળ બતાવ્યું છે. આગમસૂત્ર આ પ્રમાણે -

'ભગવાન્ ! બીજ પ્રમુખ પાંચ તિથિમાં કરેલ ધર્મ અનુષ્ઠાનનું શું ફળ હોય ? હે ગૌતમ ! બહુ ફલ હોય, કારણ કે એ તિથિઓમાં જીવો પરભવનું આયુષ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે કારણથી (તે દિવસોમાં) તપ, ઉપધાન આદિ ધર્મ અનુષ્ઠાન કરવાં, જેથી શુભ આયુષ્ય ઉપાર્જન થાય.

(૩) શ્રી હીરપ્રખોત્તરાણિ :

ઉત્તરદાતા :- અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક જગદ્ગુરુ પૂ. આ. શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મ.

સમુચ્ચયકાર :- પંડિત ઉપા. શ્રી કીર્તિવિજયજી ગણિવર.

રચના સમય :- સોળમો સૈકો.

પ્રકાશક :- શ્રી જૈન યુવકોદય મંડલ રાધનપુર,
વીર સં. ૨૪૪૦, વિક્રમ સં. ૧૯૭૦.

પ્રશ્ન :- પર્યુષણોપવાસઃ પચ્છમીમધ્યે ગણ્યતે ન વા ? ॥૭॥

ઉત્તરમ્ - પર્યુષણોપવાસઃ ષષ્ટકરણસામર્થ્યાભાવે પચ્છમીમધ્યે ગણ્યતે,
નાન્યથેતિ ॥૭॥ (પૃ. ૧૦)

પ્રશ્ન : પર્યુષણાનો ઉપવાસ પંચમીમાં ગણાય કે નહિ ?

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૫૩

પ્રશ્ન : યદા ચતુર્દશ્યાં કલ્પો વાચ્યતે અમાવાસ્યાદિવૃદ્ધૌ વા અમાવાસ્યાં પ્રતિપદિ વા કલ્પો વાચ્યતે તદા ષષ્ટતપઃ ક્વ વિધેયમ્ ? ॥૭॥

ઉત્તરમ્ : યદા ચતુર્દશ્યાં કલ્પો વાચ્યતે ઇત્યત્ર ષષ્ટતપોવિધાને દિનનેયત્વં નાસ્તીતિ યથારુચિસ્તદ્વિધીયતામિતિ કોઽત્રાગ્રહઃ ? ॥૭॥ (પૃ. ૪૬)

પ્રશ્ન : જ્યારે ચૌદશે કલ્પ વંચાય અથવા અમાવાસ્યા આદિ તિથિની વૃદ્ધિમાં અમાવાસ્યાએ અથવા એકમે કલ્પ વંચાય ત્યારે છઠ્ઠનો તપ કયે દિવસે કરવો ?

ઉત્તર : જ્યારે ચૌદશે કે અમાવાસ્યા આદિએ કલ્પ વંચાય ત્યારે છઠ્ઠનો તપ અમુક દિવસે જ કરવો તેવું દિવસનું નિયતપણું નથી. ઠીક પડે તેમ કરવો. એમાં આગ્રહ શો ?

પ્રશ્ન : યેન શુક્લપચ્છમી ઉચ્ચરિતા સ યદિ પર્યુષણાયાં દ્વિતીયાતોઽષ્ટમં કરોતિ તદૈકાન્તેન પચ્છમ્યામેકાશનકં કરોતિ ઉત યથારુચ્યેતિ ॥૧૪॥

ઉત્તરમ્ : યેન શુક્લપચ્છમી ઉચ્ચરિતા ભવતિ તેન મુખ્યવૃત્ત્યા તૃતીયાતોઽષ્ટમઃ કાર્યઃ। અથ કદાચિદ્ દ્વિતીયાતઃ કરોતિ તદા પચ્છમ્યામેકાશનકરણપ્રતિબન્ધો નાસ્તિ, કરોતિ તદા ભવ્યમિતિ ॥૧૪॥ (પૃ. ૭૩)

પ્રશ્ન : જેણે શુક્લપંચમી ઉચ્ચરેલી હોય તે જો પર્યુષણાનો અહમ બીજથી કરે તો શું તેણે પાંચમનું એકાસણું અવશ્ય કરવું જોઈએ કે જેવી ઈચ્છા ?

ઉત્તર : મુખ્ય વૃત્તિથી તેણે ત્રીજથી અહમ કરવો જોઈએ. જો તેણે કદાચ બીજથી અહમ કર્યો હોય તો પાંચમનું એકાસણું કરવા માટે ખાસ આગ્રહ નથી. અર્થાત્ જેવી તેની ઈચ્છા. કરે તો સાડું.

પ્રશ્ન : પચ્છમી તિથિસ્તુટિતા ભવતિ તદા તત્તપઃ કસ્યાં તિથૌ ? પૂર્ણિમાયાં ચ ત્રુટિતાયાં કુત્રેતિ ॥૫॥

ઉત્તરમ્ : અથ પચ્છમી તિથિસ્તુટિતા ભવતિ તદા તત્તપઃ પૂર્વસ્યાં તિથૌ ક્રિયતે । પૂર્ણિમાયાં ચ ત્રુટિતાયાં ત્રયોદશીચતુર્દશ્યોઃ ક્રિયતે ।, ત્રયોદશ્યાં તુ વિસ્મૃતૌ પ્રતિપદ્યપીતિ ॥૫॥ (પૃ. ૭૮)

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૫૫

પ્રશ્નોઽત્રોત્તરં – “ઉદયમિ જા તિહી સા” “ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા” એતયોઃ પ્રામાણ્યવિષયે શ્રાદ્ધવિધિઃ સુવિહિતાવિચ્છિન્નપરમ્પરા ચ પ્રમાણમિતિ જ્ઞાતમસ્તિ, તથા –

“આદિત્યોદયવેલાયાં, યા સ્તોકાપિ તિથિર્ભવેત્ ।
સા સમ્પૂર્ણેતિ મન્તવ્યા, પ્રભૂતા નોદયં વિના ॥૩॥”
इति पाराषरस्मृत्यादावप्युक्तमस्तीति ॥१०२॥

પ્રથમ ઉલ્લાસ (પ્રતઃ પુંડી-૩૪)

ભાવાર્થ :- ‘ઉદયમાં જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ કરવી જોઈએ, બીજી પ્રમાણ કરતાં આજ્ઞાભંગ, અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ અને વિરાધના લાગે. એવી વૃદ્ધ સંપ્રદાયથી ઉતરી આવેલી ગાથા અને ‘ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિ કરવી,’ ઈત્યાદિ શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજના શ્લોકને જેઓ સ્વીકારતા નથી, તેઓને તેનો અર્થ માનવો પડે એવી કોઈ બીજી યુક્તિ છે કે નહિ ?’ આવો પ્રશ્ન છે.

એનો ઉત્તર એ છે કે ‘ઉદયમાં જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ ગણવી’ ઈત્યાદિ અને ‘ક્ષયમાં પૂર્વ તિથિ કરવી.’ ઈત્યાદિ બંનેને પ્રમાણ રાખવામાં શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ અને અવિચ્છિન્ન સુવિહિત પરંપરા આધારરૂપે માલૂમ પડે છે તથા ‘સૂર્યોદય વખતે જે તિથિ થોડી પણ હોય તે સંપૂર્ણ તરીકે માનવી જોઈએ. પણ વધારે ઘડી પ્રમાણ હોય છતાં ઉદયમાં ન હોય તો તે ન માનવી.’ એવું પારાષરસ્મૃતિ આદિ ઈતર ગ્રંથોમાં પણ કહેલું છે.

अष्टम्यादितिथिवृद्धौ अग्रेतन्या आराधनं क्रियते, यतस्तद्दिने प्रत्याख्यानवेलायां घटिका द्विघटिका वा भवति, तावत्या एवाराधनं भवति, तदुपरि नवम्यादीनां भवनात् सम्पूর্ণायास्तु विराधनं जातं पूर्वदिने भवनाद्, अथ यदि प्रत्याख्यानवेलायां विलोक्यते, तदा तु पूर्वदिने द्वितयमप्यस्ति, प्रत्याख्यानवेलायां समग्रदिनेऽपीति सुष्ठु आराधनं भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं ‘क्षये पूर्वा तिथिः कार्या वृद्धौ कार्या तथोत्तरा’ इति उमास्वातिवाचकवचनप्रामाण्याद् वृद्धौ सत्यां स्वल्पाऽप्यग्रेतना तिथिः प्रमाणमिति ॥१८६॥ (३ उल्लासः पृ. ६७)

—* પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ —* ૫૭

(૬) શ્રી કલ્પસૂત્ર-કિરણાવલી વૃત્તિ :

કર્તા - મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર

રચના - વિ. સંવત્-૧૬૨૮

પ્રકાશક - શ્રી આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર - વિક્રમ સંવત્-૧૯૭૮ સને-૧૯૨૨

ન હિ નપુંસકોડપિ સ્વાપત્યોત્પત્તિપ્રત્યક્ષિક્ષિત્કર: સન્ સર્વ્વકાર્ય પ્રત્યક્ષિક્ષિત્કર એવ, તદ્વદધિકમાસોડપિ ન સર્વત્રાપ્રમાણં કિન્તુ યત્કૃત્યં પ્રતિ યો માસો નામગ્રાહં નિયતસ્તત્કૃત્યં તસ્મિન્નેવ માસિ વિધેયમ્, નાન્યત્રેતિ વિવક્ષયા તિથિરિવ ન્યૂનાધિકમાસોડપ્યુપેક્ષણીય:, અન્યત્ર તુ ગણ્યતેડપિ, તથાહિ વિવક્ષિત હિ પાક્ષિકપ્રતિક્રમણં તચ્ચ ચતુર્દશ્યાં નિયતં સા ચ યદ્યભિવદ્ધિતા તદા પ્રથમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાડધિકર્તવ્યા દિનગણનાયાં ત્વસ્યાં અન્યાસાં વા વૃદ્ધૌ સમ્ભવન્તોડપિ ષોડશદિના: પચ્છદશૈવ ગણ્યન્તે એવં ક્ષીણાયાં ચતુર્દશાપિ દિના: પચ્છદશૈવેતિ બોધ્યમ્, તદ્વદત્રાપિ...

(પ્રત: પૃષ્ઠ-૧૭૮)

ભાવાર્થ :- નપુંસક વ્યક્તિ પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં અસમર્થ હોવા માત્રથી સર્વકાર્યમાં અસમર્થ નથી જ. તેવી રીતે અધિક માસ પણ સર્વત્ર અપ્રમાણ નથી, પરંતુ જે કાર્યને ઉદ્દેશીને જે માસનો નામનિર્દેશ કર્યો હોય તે કાર્ય તો તે જ માસમાં કરવું જોઈએ. બીજા માસમાં નહિ. એવી વિવક્ષા કરીને તિથિની જેમ ન્યૂનાધિક માસ હોય તો તે પણ ઉપેક્ષણીય છે. બીજે સ્થળે તેની ગણતરી થાય પણ છે. તે આ પ્રમાણે પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ ચૌદશને દિવસે નિયત છે. તે ચૌદશની જ્યારે વૃદ્ધિ થાય છે, ત્યારે પહેલી ચૌદશને તજીને બીજી ચૌદશને ગ્રહણ કરવી. દિવસની ગણતરીમાં તો ચૌદશ કે અન્યતિથિની વૃદ્ધિથી સોળ દિવસ પણ પંદર જ ગણાય છે. એ રીતે (ચૌદશાદિનો) ક્ષય થયે છતાં ચૌદ દિવસ પંદર જ જાણવા. અહિં પણ તેમ જાણવું.

(૭) પ્રવચન પરીક્ષા સટીક :

કર્તા - મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર

પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ

(૯) શ્રી કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા :

કર્તા — જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મ. ના શિષ્યરત્ન મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજયગણિવરના શિષ્યરત્ન મહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી ગણિવર રચના — વિ. સંવત-૧૬૯૬

પ્રકાશક — દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના કાર્યવાહક નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ ઝવેરી, વિક્રમ સંવત-૧૯૬૭, સને-૧૯૧૧

સંશોધક :- આ. શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મ.

સર્વાણિ શુભકાર્યાણિ અભિવર્દ્ધિતે માસે નપુંસક ઇતિ કૃત્વા જ્યોતિઃશાસ્ત્રે નિષિદ્ધાનિ, અપરં ચ આસ્તામન્યોઽભિવર્દ્ધિતો ભાદ્રપદવૃદ્ધૌ પ્રથમો ભાદ્રપદોઽપિ અપ્રમાણમેવ, યથા ચતુર્દશીવૃદ્ધૌ પ્રથમાં ચતુર્દશીમવગણ્ય દ્વિતીયાયાં ચતુર્દશ્યાં પાક્ષિકકૃત્યં ક્રિયતે તથાઽત્રાપિ ।

(પ્રતઃ પૃ. ૫૨૭)

(શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈની સહાયતાવાળી નવી આવૃત્તિ, પ્રત ૫૪-૧૭૪)

ભાવાર્થ : વૃદ્ધિ પામેલો મહિનો નપુંસક છે, એમ કહી સર્વ શુભ કાર્યો જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં નિષેધ્યાં છે અને બીજો વધેલો માસ જવા દો પણ ભાદરવાની વૃદ્ધિ થઈ હોય તો પ્રથમ ભાદરવો પણ અપ્રમાણ જ છે. જેમ ચૌદશની વૃદ્ધિમાં પહેલી ચૌદશ અવગણીને બીજી ચૌદશે પાક્ષિક કૃત્ય કરાય છે તેમ અહીં પણ.

(૧૦) શ્રી કલ્પકૌમુદી :

કર્તા — મહોપાધ્યાય શ્રી શાન્તિસાગરજી ગણિવર

રચના — વિ. સંવત-૧૭૦૭

છપાવનાર — શ્રી ઋષભદેવજી કેશરીમલજી પેઢી, રતલામ સંવત-૧૯૯૨, સને-૧૯૩૬

યાનિ ચ ભાદ્રપદાદિમાસપ્રતિબદ્ધાનિ તાનિ તુ તદ્વ્યે જાતે પ્રથમમપ્રમાણં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયે પ્રમાણમાસે તત્પ્રતિબદ્ધાનિ કાર્યાણિ કાર્યાણ્યેવેતિ, ચેન્ન મન્યસે તર્હિ ભવતોઽધિકાઃ સહકારાદયઃ, અપિ ચ વર્દ્ધિતમપ્રમાણમાસં પરિત્યજ્ય

—*— પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ —*— ૬૧

જ્યારે પાક્ષિક વગેરે તિથિ પડે - ક્ષય પામેલી હોય ત્યારે પૂર્વ-પહેલી તિથિમાં તે ક્ષય પામેલી તિથિનું કાર્ય કરવું જોઈએ. પણ અગ્ર-પછીની તિથિમાં તે ક્ષય પામેલી તિથિનું કાર્ય કરવું જોઈએ નહિ, કારણ કે જે તિથિનો ક્ષય છે, તેની અગ્ર-પછીની તિથિમાં ક્ષય તિથિની ગંધ સરખીયે નથી. ઈતિ અવચૂણિમાં, તેમજ શ્રી વિધિપ્રવાદ ગ્રંથમાં પણ પૂ. શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક જણાવે છે કે, ક્ષયમાં પૂર્વતિથિ લેવી અને વૃદ્ધિમાં પછીની ગ્રહણ કરવી. શ્રી વીર પ્રભુનું મોક્ષકલ્યાણક લોકના અનુસારે કરવું.

(૧૨) શ્રી શાંતિસાગરજી મ. નું હેન્ડબીલ

વિ. સં. ૧૯૨૯

“શ્રાવણ વદ-૧૩ બે મુકરર કરી, એ બાત ઘણા લોકોના સાંભલવામાં આવી, તેથી વિસ્મય પામ્યા કે આ અજુકતું ન કરવાનું શું કર્યું કે ઉદયાત્ ચુદશ લોપી”

(૧૩) શ્રી સિદ્ધચક્ર (પાક્ષિક) :

પ્રશ્નોત્તરદાતા - આચાર્ય શ્રીમત્સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્રશ્ન-૭૭૬ : સામાન્ય રીતે જૈન જનતામાં કહેવાય છે કે બીજ, પાંચમ, અગીયારસ, ચૌદશ, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમા જે પર્વતિથિઓ તરીકે ગણાય છે તેનો ક્ષય હોય નહિ એ હકીકત શું સત્ય છે ?

“સમાધાન - જ્યોતિષકંડરક, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ અને લોકપ્રકાશ આદિ શાસ્ત્રોને જાણનારો મનુષ્ય એમ કહી શકે નહિ કે જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે બીજ આદિ પર્વતિથિનો ક્ષય હોય નહિ, કેમકે તેમાં અવમરાત્રિ એટલે ઘટવાવાળી તિથિઓ, બીજ, પાંચમ વગેરે ગણાવી છે. વળી જો પર્વતિથિઓનો ક્ષય ન થતો હોય તો ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા એવો શ્રી ઉમાસ્વાતિજીનો પ્રઘોષ પણ હોત નહિ.”

(વર્ષ : ૪, અંક-૪, પૃ. ૮૪)

પ્રશ્ન-૮૩૯ : બીજ, પાંચમ આદિનો ક્ષય અને વૃદ્ધિ શ્રી જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે હોય કે નહિ ?

“સમાધાન - શ્રી સ્થાનાંગસૂત્ર તથા સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ આદિ સૂત્રો અને જ્યોતિષકંડરક આદિ પ્રકરણોને અનુસારે સાફ સાફ જણાય છે કે બીજ, પાંચમ

— પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ — ૬૩

પડવા હોય તો પણ તેરશ ચૌદશનો છટ્ટ થઈ, અમાવાસ્યાએ પારણું આવી પહેલે પડવે એકલો ઉપવાસ થાય.”
(વર્ષ : ૩, અંક-૨૧, પૃ. ૫૦૭)

પ્રશ્ન-૮૬૭ : જૈન ટીપણાને અભાવે લૌકિક ટીપણાને આધારે તિથિઓ મનાય છે કે પહેલાં પણ મનાતી હતી ?

“સમાધાન — પ્રાચીન ગ્રંથોમાં જે એમ લખે છે કે હમણાં જૈન ટીપણું નથી એ ઉપરથી કેટલાકો એમ કહે છે કે પહેલાં જૈન ટીપણું પ્રવર્તતું હતું. પણ મૂલ સૂત્રોમાં અષાઢ આદિ મહિનાનો અને પડવા આદિ તિથિઓનો વ્યવહાર હોવાથી પ્રથમ પણ વ્યવહાર લૌકિક ટીપણાને અંગે હોવો જોઈએ એમ કહી શકાય.”

(વર્ષ : ૫, અંક-૭, પૃ. ૧૫૨)

(૧૪) પ્રશસ્તિ સંગ્રહ :

● પ્ર. શ્રી કાં. વિ. સં. શા. સં.-વડોદરા

શ્રી પ્રિયંકર નૃપ કથા

(પૃ. ૫૩૧)

પં. શ્રી પ. શ્રીવિજય તત્ શિષ્ય ચેલા રત્નવિજયેન લિખિતં સંવત્-૧૬૪૪ વર્ષે
જ્યેષ્ઠ સુદ-૫ દ્વિતીયા દિને શુક્રવાસરે પત્તનનગરે

(પ્ર. સં. પૃ. ૧૩૮)

(આ ગ્રંથ બીજી પાંચમે લખ્યાનું જણાવ્યું છે.)

● આ. શ્રી વિ. દા. સૂ. સં. શા. સં. છાણી.

શ્રી કલ્પસૂત્રબાલાવબોધ (પૃ. નં. ૭૫૬)

પ્રશસ્તિ: इति श्री कल्पसूत्रं संपूर्णं पत्रसंख्या ॥ १२१६ सूत्र ॥ संवत् ॥ १६९९
वर्षे ॥ पोष सिते ॥ प्रथम २ दिने लिखितं । श्री स्तु । श्री: ॥ कल्याणमस्तु ।

(અહીં આ ગ્રંથ ૧૬૯૯ના પોષ સુદ પહેલી બીજે લખ્યાનું જણાવ્યું છે.)

(૧૫) પર્યુષણ પર્વની તિથિનો વિચાર અને સંવત્સરી નિર્ણય :

લેખક :- પૂ. આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજી મ. ની આજ્ઞાથી પૂ. ઉ. શ્રી
દયાવિજયજી

(સં. ૧૮૮૮)

“આ વખતે જોધપુરી પંચાંગમાં ભાદરવા સુદી-૪ પછીની સુદી-૫નો ક્ષય છે અને પાંચમ એ પર્વ તિથિ છે. તે સંબંધમાં ઉમાસ્વાતિ વાયકના વચનો શાસ્ત્રમાં

—*— પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ —*— ૬૫

પરિશિષ્ટ-૨

પરિશિષ્ટ : ૨ માં સંવત્સરી મહાપર્વની શાસ્ત્રીય સુવિહિત પરંપરામાન્ય પ્રણાલીમાં ગાબડું પાડીને જૈન સંઘમાં ઠેક યુગપ્રધાન કાલિકસૂરિજી મહારાજના સમયથી ચાલી આવતી ઔદયિક ચોથ સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધનાને મૂકીને વિરાધનાનું મહાપાપ આચરી સંઘમાં વિગ્રહ ઉભો કરવાના શ્રીગણેશ (?) કોણે માંડ્યા : તેનો સ્પષ્ટ ઇતિહાસ અને સમાલોચના છે.

સંવત્સરી પર્વની આરાધનાને અંગેની ઐતિહાસિક સમાલોચના :

લેખક :- પૂ. આચાર્યશ્રી જિનેંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.

ભૂલ કોઈને ગમતી નથી. પોતે કરેલી ભૂલ પોતાને નામે આવતી હોય તે પણ ઈષ્ટ લાગતું નથી, બલકે પોતાની ભૂલ પણ જો બીજાને નામે ચડી જતી હોય કે ચડાવી શકાતી હોય તો આજના પંચમકાલની છાપને પામેલા જીવોને આંચકો આવતો નથી. અહીં ભૂલ અંગે વિચારણા કરવાની છે તે કોઈ વ્યક્તિગત ભૂલ માટે નથી. પરંતુ વર્તમાનમાં તિથિની આરાધના અંગે પ્રશ્ન ચાલી રહેલ છે, તે અંગેની ભૂલની વિચારણા કરવાની છે.

એક વાત સર્વત્ર વહેતી મૂકવામાં આવી છે કે, 'પૂ. આ. શ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજીએ ચાલી આવતી પરંપરાને છોડી સંવત-૧૯૮૨થી નવી પરંપરા ચાલુ કરેલી છે. સકલ સંઘની અનુમતિ લીધા વિના તેમણે આ પગલું ભર્યું છે. તેમની એ ભૂલથી સંઘમાં ઝઘડો ચાલી રહ્યો છે.' આ વાત અંગે તથ્યાંશ શું છે એ શોધવાનો અને પ્રમાણ સહિત તેનો નિર્ણય કરવાનો આ લેખ દ્વારા અત્રે પ્રયત્ન કરવાનો છે.

- સંવત્-૧૯૮૨માં ભાદરવા સુદ-૫ બે હતી તે સમયે પૂ. આ. શ્રી વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. ની શાસ્ત્રીય માન્યતા ધરાવતા પક્ષે ઉદ્યાત્ ચોથે સંવત્સરીની આરાધના કરી હતી. બે પાંચમને એમ જ રહેવા દઈ પ્રથમને ફલ્ગુ માની બીજી પાંચમે પંચમી તિથિનું આરાધન કર્યું હતું. તેમણે આ રીતે કરાવેલું આરાધન ચાલી આવતી પ્રણાલિકાથી જુદું છે કે નહિ ? તે જોઈએ.

— પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ — ૬૭

વિ. સં. ૧૯૯૨માં ઉપર મુજબ આરાધના થઈ તેમાં પૂ. નેમિસૂરિજી મ. આદિ સમુદાયો જેમનાં નામો ઉપર આપેલા છે, તેમણે વિ. સં. ૧૯૮૯ સુધી જે ઉદ્યાત્ ચોથની આરાધના કરી હતી તે માન્યતા છોડી દઈને સામા પક્ષમાં જે અનુદ્યાત્ ચોથને ચોથ માનીને આરાધના કરતા તેમની સાથે ભળી ગયા.

આપણી મૂળ વાત શરૂમાં લખી ગયા છીએ કે 'વિ. સં. ૧૯૯૨માં પૂ. આ. શ્રી રામચંદ્રસૂરિજી મ. એ નવી પરંપરા સંઘની અનુમતિ વિના ચાલુ કરી તેથી ઝઘડો થયો છે,' તેવી જે વાત વહેતી મૂકાયેલ છે તે વાત સત્યથી તદ્દન વેગળી છે.

વિ. સં. ૧૯૯૨માં તેમણે (તેઓશ્રીના પૂજ્યો આદિએ) ઉદ્યાત્ ચોથની આરાધના ચાલી આવતી હતી તે જ પ્રમાણે કર્યું છે, એટલે તેમણે સકલ સંઘની અનુમતિ વિના નવી પરંપરા ચાલુ કરી તે વાત માત્ર બકવાદરૂપે-અસત્ય પ્રચારરૂપે જણાઈ આવે છે.

હા, તે વાત પૂ. નેમિસૂરિજી મ. પૂ. નીતિસૂરિજી મ. પૂ. વલ્લભસૂરિજી મ. પૂ. મોહનસૂરિજી મ. પૂ. સુરેન્દ્રસૂરિજી મ. પૂ. કેશરસૂરિજી મ. આદિ આચાર્યોએ ચાલી આવતી ઉદ્યાત્ સંવત્સરીની માન્યતાને ફેંકી દઈને સકલ સંઘની અનુમતિ વિના અનુદ્યાત્ ચોથને સંવત્સરી માનીને વિ. સં. ૧૯૯૨માં આરાધના કરી છે. એટલે પૂ. સાગરજી મ.ના પક્ષમાં ભળ્યા હતા. આમ તેમણે ચાલી આવતી ઉદ્યાત્ સંવત્સરીની માન્યતાને ફેંકી દઈને ભૂલ કરી કહેવાય. છતાં એ ભૂલ પૂ. આ. શ્રી રામચંદ્રસૂરિજી મ. ઉપર મૂકવામાં આવે છે તે આશ્ચર્ય છે.

વળી વિ. સં. ૨૦૦૪માં ભાદરવા સુદ-પનો ક્ષય હતો. તે વખતે પૂ. સાગરજી મ. સિવાય પ્રાયઃ બધાએ ભાદરવા સુદ-૪ને જે ઉદ્યાત્ હતી તે દિવસે સંવત્સરી કરી હતી, જ્યારે સં. ૨૦૧૩માં પણ તે જ રીતે ભાદરવા સુદ-પનો ક્ષય હતો અને પૂ. પાદ નેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજાના પટ્ટધર પૂ. પાદ આ. શ્રી વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજે ભાદરવા સુદ-૪ ઉદ્યાત્ હતી તે દિને (ગુરુવારે) સંવત્સરી જાહેર કરી પણ હતી. છતાં પાછળથી ગોડીજીના ટ્રસ્ટીઓ આદિની વિનંતીથી બુધવારે જાહેર કરી, પણ પોતાની માન્યતા અને પોતાના ગુરુદેવની માન્યતા તો ગુરુવારે છે તેમ લખ્યું હતું.

આમ જો મધ્યસ્થ બુદ્ધિથી વિચારણા થાય તો આ કોઈ તેવી જટીલ બાબત નથી કે ન સમજાય. જુઓ સં. ૨૦૦૪ અને ૨૦૧૩ની સંવત્સરીની આરાધનાના કોષ્ટકો.

*** પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ***

વિ. સં. ૨૦૨૮ : ભાદરવા સુદ-પની વૃદ્ધિ

પાંચમની વૃદ્ધિ કાચમ રાખીને
ઉદ્યાત્ ચોથે આરાધના કરનારા

પૂ. સિદ્ધિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. લબ્ધિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. પ્રેમસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. ભદ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. કનકસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. શાંતિચંદ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. અમૃતસૂરિજી મ. નો સમુદાય વગેરે

ત્રીજની કે ચોથની વૃદ્ધિ કરીને
પાંચમને ચોથ બનાવીને આરાધના
કરનારા

પૂ. સાગરજી મ. નો સમુદાય
પૂ. નેમિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. નીતિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. વલ્લભસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. પ્રતાપસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. સુરેન્દ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. કેશરસૂરિજી મ. નો સમુદાય વગેરે

વિ. સં. ૨૦૩૩ : ભાદરવા સુદ-પનો ક્ષય

પાંચમનો ક્ષય કાચમ રાખીને
ઉદ્યાત્ ચોથે આરાધના કરનારા

પૂ. સિદ્ધિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. લબ્ધિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. પ્રેમસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. ભદ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. કનકસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. શાંતિચંદ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. અમૃતસૂરિજી મ. નો સમુદાય વગેરે

ત્રીજનો કે ચોથનો ક્ષય કરીને
ઉદ્યાત્ ત્રીજને ચોથ બનાવીને
આરાધના કરનાર

પૂ. સાગરજી મ. નો સમુદાય
પૂ. નેમિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. નીતિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. વલ્લભસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. પ્રતાપસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. સુરેન્દ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. કેશરસૂરિજી મ. નો સમુદાય વગેરે

વિ. સં. ૨૦૪૨ : ભાદરવા સુદ-પનો ક્ષય

પાંચમનો ક્ષય કાચમ રાખીને
ઉદ્યાત્ ચોથે આરાધના કરનારા

પૂ. રામચંદ્રસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. સિદ્ધિસૂરિજી મ. નો સમુદાય
(પૂ. વિબુધપ્રભસૂરિજી મ.)

પાંચમના ક્ષયે ત્રીજનો ક્ષય કરી
ઔદયિકી ત્રીજને ચોથ બનાવી
આરાધના કરનારા

પૂ. સાગરજી મ. નો સમુદાય
પૂ. બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મ. નો સમુદાય
પૂ. રામસૂરિજી મ. ડહેલાવાળાનો
સમુદાય

દુઃખ સાથે લખવું પડે છે કે એ વિચારાતું નથી કે જે વચન શાસ્ત્ર અને પરંપરાથી પુષ્ટ હોય તે વચનનો સ્વીકાર કરતાં આરાધકે અચકાવું જોઈએ નહિ અને એજ ભાવથી અમે પણ આ લખાણ શાસ્ત્ર અને પરંપરાથી વિપરીત હોય તો છોડતાં અચકાશું નહિ.

આ સત્ય ઈતિહાસને નહિ જાણનારા લોકો પૂ. આ. શ્રી વિ. રામચંદ્રસૂરિજી મ.ની ભૂલ છે એમ માની પણ લે, પરંતુ ખરી હકીકત એ છે કે, તિથિના પ્રશ્નમાં તેમણે ચાલી આવતી માન્યતાને અનુસરવાનું ચાલુ રાખ્યું છે, જ્યારે બીજા પોતાની માન્યતાથી ખસી ગયા છે એટલે ચાલી આવતી ઉદ્યાત્ ચોથની સંવત્સરીને ફેંકી દેનારાઓએ આ ભૂલ કરી છે અને તેથી સકલ શ્રી સંઘમાં એ સમયના ઐક્યને તેમણે તોડ્યું છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

આ કારણે પોતાની માન્યતા છોડી ખોટી માન્યતાને સ્વીકારનારાઓએ પોતાની ઉદ્યાત્ ચોથની માન્યતાને સ્વીકારીને ભૂલને સુધારી લેવી જોઈએ અને એથી ખરેખરી આરાધનાનો માર્ગ ચાલુ કરી દેવો જોઈએ અને સંઘમાં સંવત્સરીની એકતા સ્થાપવી જોઈએ. તેમની આ ઉદ્યાત્ ચોથના સ્વીકારની શુભ પ્રવૃત્તિ સકલ સંઘને અભિનંદનીય બની રહેશે.

વાચકો ! આ લેખ વાંચીને પૂર્વગ્રહમાં ન પડતા, તેમ છંછેડાઈ પણ ન જતા, તમને તિથિના પ્રશ્નોનો નિકાલ લાવવાનો ગમતો હોય તો આ લેખ હજી ફરી એક વાર બે વાર વાંચી જજો અને સાચી આરાધના અને સંઘની એકતા ક્યાંથી તૂટી છે એ જાણી સાચી આરાધના સંઘની એકતા ક્યાંથી સાધવા યોગ્ય છે, તે વિચાર કરજો. પુનઃ પુનઃ આ લેખનું મનન કરજો. તમે ગમે તે માન્યતા ધરાવતા હો પરંતુ પૂર્વગ્રહ વિના આ લેખ એક ઐતિહાસિક સત્ય રૂપે વાંચી મનન કરી તિથિના પ્રશ્ને કોણે અને ક્યાં ભૂલ કરી છે તે જાણવા પ્રયત્ન કરજો તેમજ એ ભૂલ સુધરે અને શ્રી સંઘ એક જ દિવસે સાચી આરાધના કરે તેવા કાર્યમાં સંમિલિત થઈ કાર્ય કરજો અને તટસ્થતાથી એ કાર્યમાં તમે ભાગ લેશો.

આ રીતે સત્ય સંશોધન કરી ઉદ્યાત્ સંવત્સરીની સાચી આરાધનાની ખોજ તમે કરશો તો તમામ પર્વ તિથિઓની સાચી આરાધના અંગે પણ સત્ય તમે તારવી શકશો.

◆◆◆ પર્વતિથિ કાયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ◆◆◆ ૭૫

પર્વતિથિઓની તથા શ્રી સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધનાને અંગે પૂ. પાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનું શાસ્ત્રાનુસારી મનનીય મંતવ્ય

‘મુંબઈ સમાચાર’ તા. ૧૬-૮-૭૨ બુધવારના અંગમાં ‘જય જિનેંદ્ર’ વિભાગમાં પૂ. પાદ પરમશાસનપ્રભાવક આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીનું પર્વતિથિઓની આરાધના તથા શ્રી સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધનાને અંગે જે મનનીય શાસ્ત્રાનુસારી મંતવ્ય પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, તે અમે શ્રી સમસ્ત તપગરછ જૈન સંઘના સરળ અને સાફ દિલ આત્માર્થી જીવોને મધ્યસ્થભાવે વાંચવા-વિચારવા માટે શબ્દે શબ્દે નીચે મુજબ રજૂ કરીએ છીએ.

“જ્ઞાનીઓનું સ્પષ્ટ ફરમાન છે કે, ‘જેને અંગે શાસ્ત્રની આજ્ઞા મળતી હોય તે વિષયમાં પરંપરાને પ્રાધાન્ય આપી શકાય નહિ. શ્રુતવ્યવહારી કોઈપણ આચરણા શ્રુતનું ઉલ્લંઘન કરીને કરી શકે જ નહિ. વળી જે આચરણા આગમથી વિરુદ્ધ હોય, એ કારણે સાવધ તથા અશુદ્ધિકર હોય, તે આચરણાનો સ્વીકાર તો થઈ શકે જ નહિ, પણ તેવી આચરણાનો ત્રિવિધે ત્રિવિધે ત્યાગ જ કરવો જોઈએ.”

ઉપરોક્ત નિયમને અનુસરીને તિથિદિન અને પર્વારાધન અંગે શાસ્ત્રની આજ્ઞા સ્પષ્ટપણે ઉપલબ્ધ થતી હોવાથી, તે અંગે શાસ્ત્રનાં વચનો દ્વારા જ નિર્ણય થવો જોઈએ. પરંતુ, શાસ્ત્રવચનોથી વિરુદ્ધ જતી પરંપરાને આગળ કરી શકાય નહિ.

શ્રી જૈનશાસન ફરમાવે છે કે, ‘ધર્મક્રિયાનું પાલન જો હંમેશાં કરો તો તે ઉત્તમ વસ્તુ છે, પણ જો તેમ ન થઈ શકે તો પર્વ દિવસોએ તો અવશ્ય કરો.’

ગણધર ભગવંત શ્રી ગૌતમસ્વામીજી ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવને પ્રશ્ન કરે છે કે, ‘હે ભગવંત ! બીજ પ્રમુખ પાંચ તિથિઓએ કરેલા ધર્માનુષ્ઠાનનું શું ફળ થાય છે ?’ ઉત્તરમાં ભગવાન ફરમાવે છે કે, ‘હે ગૌતમ ! બહુ ફળ થાય છે. કેમકે આ તિથિઓમાં પ્રાયઃ કરીને જીવ પરભવના આયુષ્યને ઉપાર્જો છે.’ એ કારણે એ તિથિઓએ તપોવિધાન આદિ ધર્માનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ કે જેથી જીવ શુભ આયુષ્ય ઉપાર્જો, વળી બીજી રીતે પણ તિથિઓની આરાધ્યતા ફરમાવતાં જણાવ્યું છે કે, ‘ગૃહી અને સાધુધર્મ એમ બે પ્રકારના ધર્મના આરાધનને અંગે બીજ, પાંચ જ્ઞાનની આરાધના અંગે પાંચમ, આઠ કર્મોના ક્ષયની સાધના માટે

◆ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ૭૭

परिग्रहारम्भमग्रास्तारयेयुः कथं परान् ।

स्वयं दरिद्रो न परमीश्वरी कर्तुमीश्वरः ॥३॥

वूढो गणहरसद्दो गोयमाईहिं धीरपुरिसेहिं ।

जो तं ठवई अपत्ते, जाणंतो सो महापावे ॥३॥

માટે સુગુરુના વચન અંગીકાર કરવા એ જ આત્માર્થીનું લક્ષણ છે. આ વાત જાહેર કરવાનું કારણ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે. શહર ઉદયપુરના શ્રીસંઘ તરફથી મિતી ભાદ્રપદ (ગુજરાતી શ્રાવણ) વદિ - સંવત્-૧૯૩૫ના.

परिशिष्ट-५

परिशिष्ट : ५ માં વિ. સં. ૧૯૫૨ની સાલમાં જ્યારે ભાદરવા સુદિ-૫નો ક્ષય હતો ત્યારે સકલ શ્રીસંઘે સુદિ-૫ના ક્ષયને માન્ય રાખીને સુદિ-૪ ઔદયિક ચોથમાં સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધના કરી હતી ને સુદિ પાંચમની પણ તે દિવસે આરાધના કરીને સંવત્સરી મહાપર્વની વિરાધનાના પાપથી શ્રી સંઘ બચી ગયેલ. હક્ત શ્રી સાગરજી મહારાજશ્રીએ એકલાયે જ સુદિ ત્રીજના સંવત્સરી કરી અને એજ કારણે ત્યારથી શ્રી સંઘમાં તિથિ નિમિત્તેના મોટા વિજવાદનો જન્મ થયો તે હકીકતનો ઉલ્લેખ છે.

વિ. સં. ૧૯૫૨માં ભાદરવા સુદિ-૫ના ક્ષયે સકલ સંઘે એકાદ અપવાદ સિવાય પાંચમનો ક્ષય જ માન્ય રાખ્યો હતો.

પૂ. આ. મ. શ્રી આત્મારામજીનો મનનીય અભિપ્રાય

સંવત્-૧૯૫૨ની સાલમાં ભાદરવા શુદ્ધ-૫નો ક્ષય હતો. તે ઉપરથી અનુપચંદભાઈએ શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજને પૂછ્યું કે ભાદરવા શુદ્ધ-૫નો ક્ષય છે, તો આખા પર્યુષણની તિથિ ફેરવવી પડે છે, તો પાંચમનો ક્ષય કરીએ તો શું વાંધો છે ? કારણ ૫ ની કરણી ચોથે થાય છે, તો પછી આ વખતે બધા જ પર્યુષણ ફેરવવા એ ઠીક લાગતું નથી. માટે આપનો અભિપ્રાય શું છે ? તેનો જવાબ શ્રીમદ્ આચાર્ય મહારાજશ્રી આત્મારામજી મહારાજે એ આપ્યો કે, 'પાંચમનો ક્ષય આ વખતે કરવો સારો છે.' એવો જવાબ આપ્યો અને ત્યાર બાદ ૧૯૫૨ના જેઠ

♦♦♦ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ♦♦♦ ૮૫

આ લખાણ પરસ્પરનો સંબંધ જોતાં સંદિગ્ધ લાગે છે, અથવા તો ચતિઓના કાલમાં ચાલી આવતી અંધારયુગની અંધારાણી હોય એમ સમજાય છે.

કારણ કે, તે વખતે જૈનનું ટીપણું જ ક્યાં હતું ? ને લૌકિક ટીપણાનો જ આપણો વર્ષોથી આશરો લઈએ છે, માટે જ પૂર્વઘટ શ્રી ઉમાસ્વાતિજી મહારાજનો પ્રઘોષ પર્વતિથિઓની ક્ષય- વૃદ્ધિના પ્રસંગમાં તેની આરાધના ક્યારે કરવી ? તે પરાપૂર્વથી આપણે ત્યાં આદેશાત્મક હોઈને પળાય છે ને તેજ મુજબની સુવિદિત પરંપરા છે.

છતાં પૂ. પં. મ. શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ જે સ્પષ્ટ ફરમાવે છે કે, ‘ચઉદસની તિથિ ક્ષય થઈ તે, ચઉદશ તેરસને દિવસે ચઉદસ કરવી’ આથી પર્વતિથિઓની હાનિ-વૃદ્ધિ ડહેલાના ઉપાશ્રયના સમર્થ મહાપુરુષને પણ માન્ય છે, તે હકીકત અહિં સમજવા જેવી છે.

ડહેલાના ઉપાશ્રયની પરંપરાના સમર્થ મહાપુરુષ

પં. શ્રી પદ્મવિજયજી મ. નો તિથિચર્યાના વિષયમાં ઉપયોગી પત્ર.

તેઓ ફરમાવે છે કે, ‘દોય ચઉદશ થયે થકે દુસરી જ ચઉદશ તિથિપણે માનવા યોગ્ય જાણવી’ ને ‘બે અમાસ તથા બે પૂનમ હોય તો બીજી તિથિ પ્રમાણ ગણવી.’ ડહેલાના ઉપાશ્રયની પરંપરાને પકડનારાઓને આથી બોધપાઠ મળશે કે ?

અપરં શ્રી રતલામશે સંઘ વિવેકી વિચક્ષણ અમારે ઘણી વાત છો. અપરં તુમોઈ કાગદમાં લખ્યું છે જે કાતી. સુદ-૧૪ મંગલવારી, અઠં ગુજરાતી લોકે કરી, સો આપકી આમનાસ્યું કરી છે. તિકા કીસ્યા આગમને અનુસારે કરી છે, તિકારે સંદેહ, અઠં કિતરાક જણ અઠં મારવાડી સાથના છે. સો પાછો વિવરો, વિગતવાર સૂત્રને અનુસારે લિખાવસી, અઠં સાધુજી ગુરાંજીઈ અમને ઉદ્યાત તિથિ સો કરણી “ઈણતરે ગુરાંઈ બનાઈ છે ઈણરો ઉત્તર એ છે” તત્વતરંગિણી મહાસૂત્ર મધ્યે ઈમ કહ્યું છે.

તિહિવાએ પુવ્વતિહિ અહિઆએ ઉત્તરા ય ગહિઅવ્વા,
હીણં પિ પક્ષિમયં પુણ(ન)ન પમાણં પુષ્પિમા દિવસે. ૧

વ્યાખ્યા : તિહિવાએ કહેતાં તિથિનો ક્ષય થયે થકે પુવ્વતિહિ કહેતાં પુર્વલી જ તિથિ ગ્રહણ કરવી. અહિઆએ કહેતાં, અધિક તિથઈ થકે ઉત્તરા ગહિઅવ્વા

❖❖❖ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ❖❖❖ ૮૭

चेत् तत् प्रमाणं करिष्यते तदा पूर्वोक्तव्यवच्छिन्नजैनटिप्पनकाधिकारनिरूपित-
विकल्पदोषानुसंग अतो लौकिकटिप्पनकाभिप्राय एवानुसारणीयस्तथा च सति -

‘क्षये पूर्वा तिथिः कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा ।

श्रीवीरमोक्षकल्याणं कार्यं, लोकानुगैरिहः ॥१॥

अत्र प्रसिद्धा श्रीउमास्वातिवाचकनिर्दिष्टा व्याकरणोक्ताऽपवादसूत्रवदौदयिक
तिथ्यापवादरूपैतत्-श्लोकोक्ता विधिरपि ‘लोगविरुद्धचाओ’ इत्यागमाल्लोकविरुद्धत्याग-
कृद्भिर्विद्वद्भिरुरीकार्यः ।

प्रशस्तिः श्री जिनसुंदरसूरिविनेय-पूज्य-हर्षसेनगणिप्रसादप्राप्तस्वकर्मलाघवानुरूप-
सद्धर्मयोगेन पं. श्रीहर्षभूषणगणिना लिखितः सं. १४८६ वर्षे स्वबोधाय
सत्यपुरवृद्धग्रामयोः श्रीवर्द्धित-भाद्रपद-पर्युषणा-विचार-ग्रंथः समर्थितः ।

परिशिष्ट-८

परिशिष्ट : ८ मां पं. कुंवरજી આણંદજી જેવાએ પણ સ્પષ્ટ રીતે જણાવેલ છે
કે, ‘જે ચૌદશ આદિ પર્વતિથિઓની વૃદ્ધિમાં ‘વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા’ના પ્રઘોષને
વિકૃત બનાવી’ બે ચૌદસના બદલે બે તેરસ કરવામાં આવે છે તે કૃત્રિમ છે, ને
કારણે ચૈત્ર સુદિ-૧૪ની વૃદ્ધિમાં બે તેરસ કરવાથી ભગવાનશ્રી મહાવીરદેવના
જન્મ કલ્યાણકની તિથિની પણ વિરાધના થાય છે ને સુદ-૧૪ની પણ વિરાધના
થાય છે’ - તે હકીકતનો સ્વીકાર તેમણે કર્યો છે. ને ઊંડે ઊંડે આથી તેમનો એ
એકરાર છે કે, ‘જૈન સંઘમાં પર્વતિથિઓની આરાધના સર્વ કોઈ કરી શકે તે
આશયથી તેમણે પોતે જ વિ. સં. ૧૮૪૨થી શરૂ કરેલ ભૌતીયા પંચાંગોમાં
પર્વતિથિની વૃદ્ધિમાં પૂર્વની તિથિની વૃદ્ધિ લખવાથી પર્વતિથિની તથા તેના પહેલાંની
તિથિની ખરેખર વિરાધના થાય છે. આથી પર્વતિથિઓની વૃદ્ધિમાં પૂર્વની તિથિની
વૃદ્ધિ કરવી તે અશાસ્ત્રીય, અવ્યવહારુ તેમજ કાલ્પનિક છે. એ સત્ય તેમને વિ.
સં. ૧૯૮૪માં રહી રહીને ૪૨ વર્ષ બાદ સમજાય છે, તે તેમના આ લખાણથી જણી
શકાય છે.

“ચૌદશ બે હોય ત્યારે તેરસ બે કરવી તે કૃત્રિમ જ છે. વાસ્તવિક રીતે બે
ચૌદશ જ લખવી ઉચિત છે.” જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં પં. કુંવરજી આણંદજીએ સ્પષ્ટ
રીતે જણાવેલ છે.

પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ૯૧

આ હકીકત સ્પષ્ટ કરે છે કે, પં. શ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજ સુધીની આપણી પરંપરા પણ તિથિની હાનિ-વૃદ્ધિમાં માનનાર હતી, પણ આ પત્રમાં પં. શ્રી ગંભીરવિજયજી મહારાજે (ઉત્તરના મથાળા પછી) જે જણાવેલ છે કે, ‘જ્યારે કોઈ પણ તિથિની વૃદ્ધિ હોય એટલે કે બે હોય ત્યારે પહેલી તિથિમાં સૂર્ય ઉગતો નથી, માટે તે અપ્રમાણ કરાય છે.’ તેવું તેમનું કથન બરાબર નથી, વૃદ્ધિતિથિ એટલે બે સૂર્યોદયને સ્પર્શતી તિથિ, પણ તેમાં તે પ્રમાણ રૂપે આરાધ્યરૂપે ગણાય કે, ‘જે ઉદય તથા સમાપ્તિને સ્પર્શતી હોય’ – તેથી વૃદ્ધિમાં બીજી તિથિ આરાધ્ય ગણાય છે. પરિશિષ્ટ : ૬ માં અહિં કહેલાના ઉપાશ્રયના પ્રમાણભૂત મહાપુરુષ પૂ. પં. શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજના પત્રમાં પણ તેઓશ્રીએ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે કે, ‘દોય ચઉદસ થયે થકે દૂસરી જ ચઉદશ તિથિપણે માનવા જોગ્ય જાણવી.’ આ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ જ કહી આપે છે કે, પં. મ. શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ સુધી તો આપણી પરંપરા સ્પષ્ટ રીતે બે ચૌદશ આદિ પર્વતિથિની વૃદ્ધિને સ્વીકારતી હતી, તદુપરાંત પં. ગંભીરવિજયજી મહારાજ જેવાના કાલમાં પણ આજ શાસ્ત્રમાન્ય સુવિહિત પરંપરા ચાલુ હતી.

ફક્ત પર્વતિથિને અંગે ગોટાળો ઉભો કર્યો હોય તો આ ભીંતીયા પંચાંગની વૃદ્ધિતિથે જ. ને તે જ હકીકત અહિં પરિશિષ્ટ-૮ માં ખુદ તે ભીંતીયા પંચાંગના જૈન સંઘમાં આદ્ય ઉત્પાદક શ્રી કુંવરજીભાઈને પણ જણાવવી પડી છે કે, ‘જોધપુરી પંચાંગમાં ચૈત્ર સુદિ-૧૩ એક જ છે, પણ સુદિ-૧૪ બે એટલે બે ૧૪ પાલી ન શકાય માટે પહેલી ચૌદસને બીજી તેરસનું કૃત્રિમ નામ આપવામાં આવેલ છે.’

વિ. સં. ૧૯૪૨થી જ્યારે પહેલ-વહેલાં ભીંતીયા પંચાંગનો પ્રારંભ પં. કુંવરજીભાઈએ કરેલ ત્યારે તેમણે ભીંતીયા પંચાંગોમાં જે રીત અપનાવી તેને અંગે પોતે વિ. સં. ૧૯૫૨માં જ્યારે ભાદરવા સુદિ-૫ના ક્ષય વખતે સંવત્સરી ક્યારે કરવી ! તે ચર્ચા ચાલી ત્યારે જણાવેલ છે કે, ‘અમારા તરફથી ગ્રાહકોને દશ વર્ષ થયાં જૈન પંચાંગ ભેટ દાખલ આપવામાં આવે છે. આપણા જૈન સમુદાયમાં તિથિના નિર્ણયને માટે પંડિત શ્રીધર શિવલાલ તરફથી પ્રગટ થતું જોધપુરી પંચાંગ હતું, તેના આધારે અદ્યાપિ પર્યંત અમે પંચાંગ તૈયાર કરીએ છીએ. તેમાં જ્યારે બાર તિથિ માહેની કોઈપણ તિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે અથવા વૃદ્ધિ હોય છે, ત્યારે આપણી તયાગચ્છની સમાચારીને અનુસારે ‘ક્ષયે પૂર્વા-વૃદ્ધૌ ઉત્તરા’ એટલે

પ્રશ્નોત્તર

શ્રી ઈંદોરથી એક ગૃહસ્થે લખી મોકલેલા પ્રશ્નનો પંચાસજી શ્રી ગંભીરવિજયજીએ આપેલો ઉત્તર વાચકવર્ગને ઉપયોગી હોવાથી અત્રે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

પ્રશ્ન : રજપુતાનામાં શ્રાવક લોકો જ્યારે જોધપુરી પંચાંગમાં બીજ, પાંચમ વગેરે તિથિ બે હોય છે, ત્યારે બે પાળે છે અને ગુજરાત-કાઠીયાવાડમાં તો પહેલી તિથિને મૂકીને બીજી તિથિને માને છે. આ તરફના શ્રાવકો તેમ કરતાં નથી. તેથી અત્રેના વિદ્વાનો સવાલ પૂછે છે કે કયા શાસ્ત્રના આધારે પહેલી બીજને એકમ ગણી, બીજી બીજને બીજ ગણો છો ? પરંપરાનો સવાલ બાજુ મૂકી શાસ્ત્રાધારથી જ એ બાબત પ્રસિદ્ધ કરશો.

ઉત્તર : જ્યારે કોઈ પાણ તિથિની વૃદ્ધિ હોય છે, એટલે કે બે હોય છે. ત્યારે પહેલી તિથિમાં સૂર્ય ઉગતો નથી. વાસ્તે અપ્રમાણ કરાય છે અને બીજી તિથિમાં સૂર્ય ઉગે છે, તેથી તે પ્રમાણ કરાય છે. પહેલી તિથિનો સૂર્યના ઉગ્યા પછી પ્રવેશ હોય છે. તેથી તે ન લેવાય એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

તદ્યથા અનુદયવતી બહ્વી અપિ અપ્રમાણા, ઉદયવતી સ્તોકાપિ સમાચરણીયા
इति उमास्वातिवचनं

“અનુદયવાળી તિથિ ઘણી (ઘડી) હોય, તો પાણ તે અપ્રમાણ છે અને ઉદયવાળી તિથિ થોડી (ઘડી) હોય, તો પાણ તે આચરવા યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકે કહેલું છે. વળી કહ્યું છે.

यां तिथिं समनुप्राप्य, समुद्रते च भानवः ।

सा तिथिः सकला ज्ञेया, दानाध्ययनकर्मसु ॥

“જે તિથિને પામીને સૂર્ય ઉગ્યો હોય, તે તિથિ દાનમાં, ભણવામાં તથા તપસ્યાદિક ક્રિયામાં સંપૂર્ણ જાણવી.” વળી કહ્યું છે કે -

वृद्धिस्तूत्तरा ग्राह्या हानौ ग्राह्या पूर्वा

“તિથિની વૃદ્ધિ હોય, તો પાછળની તિથિ ગ્રહણ કરવી, ને હાનિ હોય, તો તેની પહેલીની ગ્રહણ કરવી.”

—પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ— ૯૫

ગતિ ઉપરથી ગણાય છે. એટલે ચંદ્રના વિભાગના સોળ ભાગ કલ્પીએ, તે માંહેલો એક ભાગ રાહુ ઢાંકી રહે અથવા મૂકી રહે તેટલા વખતની એક તિથિ ગણાય. તેથી જો રાહુની ગતિ શીઘ્રતાવાળી થાય, તો થોડા કાળમાં તિથિ પૂર્ણ થાય છે ને મંદગતિ કરે તો લાંબા વખત સુધી તિથિ પહોંચે છે. વળી જે દિવસે તિથિનો સાઠો પડે છે. એટલે ૬૦ ઘડી તિથિ છે એમ લખાય છે. તે દિવસે તિથિનો પ્રારંભ ઉદય વખતે હોતો નથી. કેમકે ક્યાં તો ચંદ્રનો પ્રથમનો ભાગ ગ્રસાઈ રહ્યો ન હોય અથવા મુકાઈ રહ્યો ન હોય એમ હોય છે. માટે વૃદ્ધિ તિથિમાં બીજી તિથિ જ પ્રમાણ છે એમ સમજવું.

(શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ, પુસ્તક-૧૫મું, અંક-૧૧મો, મહા સુદ-૧૫, વિ. સં. ૧૯૫૬, પૃષ્ઠ-૧૭૨)

પરિશિષ્ટ-૧૦

પરિશિષ્ટ : ૧૦ માં લખવા મુજબ આ રીતે કુંવરજીભાઈએ પોતે જ કરેલી આ ભૂલને ત્યારબાદ વિ. સં. ૧૯૮૪ના 'શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ'માં નિવેદન કરીને સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો છે, જે આપણે અહિં પરિશિષ્ટ-૮માં જોયું, પણ તે ઘણું મોડું થઈ ગયું હોવાથી અજ્ઞાન ને મુઘલોકોમાં આજ માન્યતા ઘર કરી ગઈ છે કે, 'પર્વતિથિઓના ક્ષય-વૃદ્ધિ હોય જ નહિ.'

પણ જો કુંવરજીભાઈએ ભૌતિક પંચાંગની શરૂઆતથી જ આ રીતે પર્વતિથિઓની ક્ષય-વૃદ્ધિમાં ઉપરોક્ત શાસ્ત્રીય પદ્ધતિયે તે તિથિઓને છાપવાની શરૂઆત કરી હોત તો આ વિષમ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થાત જ નહિ.

આજે તો જૈન સંઘમાં ગાડરીયા પ્રવાહની જેમ એ ભ્રમણા ફેલાતી ગઈ. જેથી 'પર્વતિથિઓની ક્ષય-વૃદ્ધિની વાત કરે તેને લોકો 'નવા પંથી ને નવું કાઢનાર તથા શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અને પરંપરા વિરુદ્ધ કરનારા' વગેરે કહીને નવાજવા માંડ્યા છે.

જેમ પેલા બ્રાહ્મણની વાતમાં આવે છે કે, બે-ત્રણ ઠગોએ ભેગા થઈને બ્રાહ્મણની બકરીને કુતરું કહીને તેની પાસેથી સિદ્ધતપૂર્વક જેમ બકરીને ઉપાડી લીધી. તેમ ભોલા અબુધ ગાડરીયા લોકોની પાસેથી પર્વતિથિઓની સાચી આરાધના આવા લોકોએ પર્વતિથિઓની વૃદ્ધિના પ્રસંગે બે બીજ ન હોય, બે પાંચમ ન હોય, બે આઠમ ન હોય, બે અગીયારમ ન હોય, બે ચૌદશ ન હોય, તેમજ બે

ચાલતા વર્ષના (૧૯૫૨ના) ભાદરવા માસમાં જોધપુરી પંચાંગમાં સુદ-પનો ક્ષય છે. હવે આપણી સમાચારી અનુસારે તિથિનો ક્ષય થતો ન હોવાથી ક્ષયે પૂર્વા એ વચનને અનુસારે પૂર્વલી ચોથનો ક્ષય કરવા જતાં તે તિથિએ આપણું પર્વ-સંવચ્છરી છે. તેથી તેનો ક્ષય ઠીક લાગતો નથી. આ બાબત પંચાંગ છપાવ્યા અગાઉ કેટલીક જગ્યાએ સલાહ-વિચાર પૂછવામાં આવતાં કેટલીક જગ્યાએથી તો બિલકુલ જવાબ મળ્યો નહિ અને કેટલીક જગ્યાએથી જવાબ મળ્યો તેમાં અમારા વિચારથી જુદા પ્રકારના બે વિચારો આવ્યા. એક એવો વિચાર મળ્યો કે છઠ્ઠનો ક્ષય કરવો અને બીજો એવો વિચાર (મળ્યો) કે ત્રીજનો ક્ષય કરવો.

છઠ્ઠનો ક્ષય કરવાનો વિચાર એવા કારણસર આવ્યો કે મુંબઈનાં વર્તારાના ગુજરાતી પંચાંગોમાં અને લાહોરના પંચાંગમાં છઠ્ઠનો ક્ષય છે. માટે છઠ્ઠનો ક્ષય કરવો. પરંતુ આ વિચાર અમે માત્ર એટલા જ કારણસર અમલમાં મૂકવાનું દુરસ્ત ધાર્યું નહિ. કારણ કે અઘાપિ પર્યંત કાયમ જોધપુરી ચંદુ પંચાંગને પ્રમાણ્યું ગણતાં છતાં અત્યારે તેના વર્તારાને અમાવ્ય ગણવો, તે વ્યાયયુક્ત ગણાય નહિ, તેથી એ વિચાર અમલમાં મૂક્યો નથી. પરંતુ આ વિચારમાં મુખ્ય વાંધો સંવચ્છરીનો તો આવતો નથી, કેમકે છઠ્ઠનો ક્ષય કરવાથી પારણાના દિવસને સુદ-પનો કહેવો કે સુદ-૬નો કહેવો એ જ વાંધામાં રહે છે.

ત્રીજનો ક્ષય કરવાનો વિચાર એવા કારણસર આવ્યો કે ક્ષયે પૂર્વા એ વાક્ય પ્રથમ પંચમીને લાગુ કરતાં ચતુર્થીનો ક્ષય કરવો પડે તે પણ સંવચ્છરી પર્વનો દિવસ હોવાથી ફરીને ક્ષયે પૂર્વા એ વાક્ય તેને (સુદ-૪ને) પણ લાગુ કરીને સુદ-૩નો ક્ષય કરવો. આ કારણ પણ અમને વાસ્તવિક લાગતું નથી. કારણ કે ફરીને એ વાક્યનો ઉપયોગ કરવો એ મનકલ્પના વડે છે. શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણ એમ કરવા માટે નથી. વળી ત્રીજને ચોથ બંને ઉદયતિથિ બધા પંચાંગો પ્રમાણે હોવા છતાં ભાદ્રપદ માસને ત્રીજે દિવસે સંવચ્છરી લઈ જવી. એમ કરવાને યુગપ્રધાન સિવાય આપણને સત્તા નથી. આ વિચારને અમારા વિચાર સાથે મુખ્ય બાબતમાં પણ નોખાપણું છે. કારણ કે આમ કરવાથી સુદ-૪, ગુરુવારે સંવચ્છરી થાય અને અઘાઈધર પણ વદ-૧૧ ગુરુવારે કરવું પડે. આ વિચાર અમારા વિચારમાં ઠીક ન લાગવાથી અમે અમલમાં મૂક્યો નથી.

અમારો વિચાર બધી બાબતો લક્ષમાં લેતાં એવો થયો કે સુદી-પને બદલે સુદ-૪નો ક્ષય કરવો એ પરંપરાગત પ્રવર્તન છે. ફક્ત ૪થે સંવચ્છરીનો દિવસ હોવાથી

◆◆◆ પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ ◆◆◆

કરવાની પ્રણાલી આજે હજારો વર્ષથી ચાલી આવે છે. એ તો તમને બરાબર સમજાયું ને ?

માટે જ પૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકનો એ પ્રધોષ છે કે, તિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિમાં તે તિથિનિયત કાર્ય થાય અને તિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે ઉત્તરતિથિમાં તે તિથિનિયત કાર્ય થાય. એ તમે સમજી શક્યા ને ? એટલે જ્યારે જ્યારે પર્વતિથિના ક્ષય-વૃદ્ધિ આવે ત્યારે ત્યારે આ જ વ્યવસ્થા જૈન સંઘમાં હજારો વર્ષથી ચાલી આવે છે.

એથી એક પખવાડીયામાં દિવસો ભલે ઓછા-વધતા થાય પણ તિથિઓની સંખ્યા તો ઘટતી કે વધતી નથી, એ તમને સમજાયું ને ? પુનમ-અમાવાસ્યાની વૃદ્ધિમાં બીજી પુનમ કે અમાવાસ્યાએ તેની આરાધના થાય પણ બે તેરસ તો ન જ કરાય અને પુનમ-અમાવાસ્યાના ક્ષયમાં તેની આરાધના ચૌદશમાં જ થાય, પણ તેરસનો ક્ષય તો ન જ થાય. આ પ્રણાલી જ શાસ્ત્રીય તથા સુવિહિત પરંપરાનુસારે છે, તે તમે આ પુસ્તકને વાંચતાં જોઈ શક્યા ને ? ને તમને તે બરાબર સમજાયું ને ?

ને ભાદરવા સુદિ પાંચમનો ક્ષય હોય તો ભાદરવા સુદિ ચોથમાં તેની આરાધના થાય. તેમજ સુદિ ચોથ-ઔદયિક તે દિવસે હોવાથી સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધના પણ તે જ દિવસે થાય. એ જ રીતે ભાદરવા સુદિ પાંચમની વૃદ્ધિ હોય તો બીજી પાંચમના દિવસે પાંચમની આરાધના થાય. ને ભાદરવા સુદિ ચોથ-સંવત્સરી પર્વની આરાધના ઔદયિક ચોથના જ થાય. પણ પાંચમની વૃદ્ધિમાં ચોથની કે ત્રીજની વૃદ્ધિ ન જ થાય. ને સંવત્સરી મહાપર્વ જે ઔદયિક ચોથના છે, તેની વિરાધના કદિએ ન થાય. આ તમને બરાબર સમજાયું ને ?

હજુ પણ સંશય જેવું લાગે તો ફરી-ફરી પુસ્તકને સરળતાથી ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જોશો.

માટે કહેવાતી બહુમતિના નાદે ચડીને પર્વતિથિઓની કે સંવત્સરી મહાપર્વની વિરાધના ન થાય તેની કાળજી રાખશો ને ?

સમજુ માણસોએ હંમેશા સત્યને સમજવા નિરંતર પ્રયત્નશીલ રહેવું જ જોઈએ, ને તેમાં કદિયે ગાડરીયા પ્રવાહથી આંધળીયા નહિ કરવા એ બરાબર છે ને ?

— પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ અંગે સરળ અને શાસ્ત્રીય સમજ — ૧૦૧

વિ. સં. ૨૦૫૫ના

(વીર સં.૨૫૨૫, ઈ.સન-૧૯૯૯)

ચાલુ વર્ષે

સકલ શ્રીસંઘ માન્ય જન્મભૂમિ પંચાગ અનુસાર

પર્યુષણ મહાપર્વની આરાધના.

શ્રાવણ વદ-૧૧, સોમવાર, તા. ૬-૯-૧૯૯૯

પર્યુષણ મહાપર્વનો પ્રારંભ-અઠ્ઠાઈઘર

શ્રાવણ વદ-૦)), ગુરુવાર, તા. ૯-૯-૧૯૯૯ - કલ્પઘર

ભાદરવા સુદ-૧, શુક્રવાર, તા. ૧૦-૯-૧૯૯૯ - શ્રી મહાવીર જન્મવાંચન

ભાદરવા સુદ-૨, શનિવાર, તા. ૧૧-૯-૧૯૯૯ - અહમઘર-ગણઘરવાદ

ભાદરવા સુદ-૪, સોમવાર, તા. ૧૩-૯-૧૯૯૯

સંવત્સરી મહાપર્વ

ભાદરવા સુદ-પ્રથમ-૫, મંગળવાર, તા. ૧૪-૯-૧૯૯૯

સંવત્સરી તપનાં પારણાં

જિનાજ્ઞાનુસારી શાસ્ત્ર અને શાસ્ત્રાનુસારી સુવિહિત પરંપરા પ્રમાણે વર્તનાર તપાગરહીય તમામ આરાધકોએ ઉપર મુજબ પર્યુષણ મહાપર્વ આરાધી સ્વ-પરનું શ્રેય સાધવા ભલામણ છે.